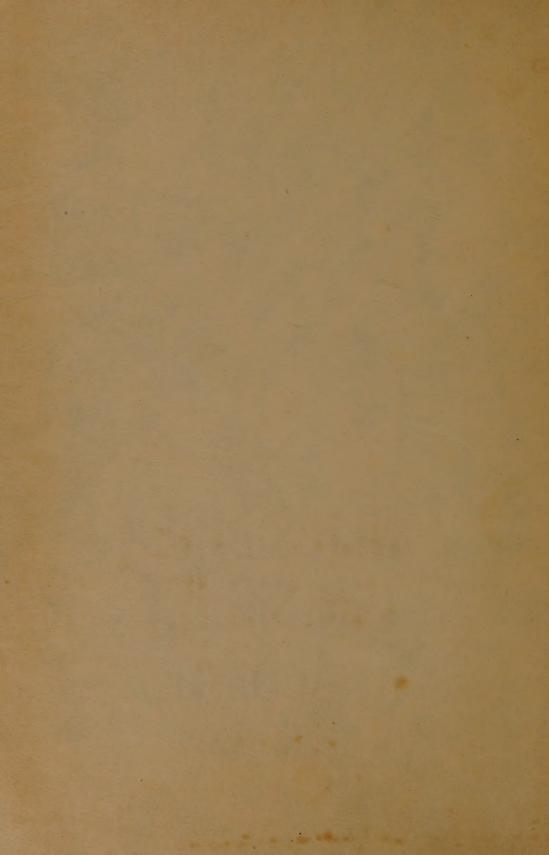

ÎNCHISOAREA DIN SIGHET ACUZĂ 1950-1955

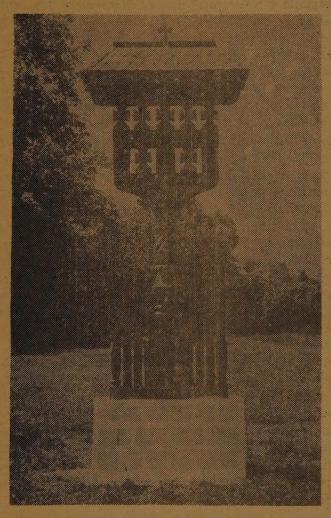

ÎNCHISOAREA DIN SIGHET ACUZĂ

BAIA MARE 1991 Apare sub îngrijirea prof. dr. Valeriu Achim

ISBN-973-9083-13-7
Redactor carte: Gheorghe Susa
Tehnoredactor: Ion Crăciun
Fotografii: Gheorghe Robescu

Troiță de cinstire ridicată în Cimitirul Miniștrilor din Sighetu Marmației în anul 1990, operă a lui Toader Bîrsan.

PIOS OMAGIU INTELIGENȚEI ROMÂNE

Sighetu Maramției. Un oraș-municipiu la margine de țară. El însuși o capitală a unei "țări" numite Maramureș. Un centru notabil al unei zone etno-folclorice intrate de mult în conștiința națională. Case și porți maramureșene, anexe gospodărești, grandioase biserici din lemn, măiestrit făurite, port maramureșean de aleasă ținută artistică, toate la mare cinste și astăzi. Cergi și lecrice din lînă mult căutate în tîrgurile săptămînale din Sighetu Marmației.

Dar oare cîți din făuritorii și beneficiarii acestor nestemate știau că în municipiul lor de reședință — în Sighetu Marmației —, într-o clădire anume, ridicată încă la sfîrșitul secolului trecut, în deceniul al șaselea al actualului secol erau chinuiți oameni, se curmau vieți, se sfîrșeau destine, se punea la cale o adevărată tragedie națională, organizată de regimul comunist împotriva elitei intelectualității române, spre distrugerea ei?

Puțini, extrem de puțini știau cîte ceva. Alții bănuiau doar, întrucît aici totul se făcea în taină, pe întuneric, fără zgomot, în mare secret, și fără judecată, după metode tipic staliniste. Dacă maramureșenii — așa buni și blînzi cum sînt ei — ar fi fost informați despre acest trist adevăr, cu siguranță că s-ar fi întîmplat ceea ce Ilie Lazăr i-a spus, la un moment dat, directorului închisorii: "Domnule comandant! Dacă ar ști maramureșenii că-s aici, ar îmburda închisoarea!".

Și iată că abia după mai bine de patru decenii a venit vremea pătrunderii în tainele acestor sumbre ziduri, a sost momentul demascării acestei crime colective, îndreptate premeditat împotriva intelectualității române, a miniștrilor noștri (pr.m-miniștri, secretari de stat ș.a.), a înalților prelați ai bisericii greco-catolice și catolice (mitropoliți, episcopi ș.a.), a altor intelectuali de mare vază (oameni de știință, cultură, artă, diplomați de carieră, generali etc.). Nu întîmplător un avizat cercetător a denumit acest infern pămîntesc ÎNCHISOAREA MINIȘTRILOR.

Nici acum nu se cunoaște cu mare precizie numele celor închiși, întrucît evidențele erau codificate, uniformele numerotate, actele de deces măsluite. Și totuși, din ce se cunoaște pînă acum, numărul celor sacrificați aici se ridică la 57, al celor ce au supraviețuit acestor ani la 74. Aceștia ca identificați nominal. După alte surse, numărul total al celor deținuți ar fi fost de 150, adică atîția cîți aveau loc în închisoare. Și astăzi mai lipsesc din evidențe numele

unor personalități precum Pantelimon Halippa, Ion Nistor, conducători ai luptei pentru unirea Basarabiei și Bucuvinei cu România. Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Lazăr ș.a. Despre episcopul Alexandru Rusu din Baia Mare se fac afirmații contradictorii. Noi l-am inclus în lucrare și din respect.

Dar cine erau "oaspeții" închisorii? Pe de o parte, înalți demnitari de stat și oameni politici precum Iuliu Maniu, Constantin Dinu I. C. Brătianu, Gheorghe I. Brătianu, Alexandru Lapedatu, Constantin Argetoianu, Pantelimon Halippa, Sever Bocu, Gheorghe Tătărescu, Constantin C. Giurescu, Emil Hațieganu, Ion Lupaș ș.a., care și-au adus un aport deosebit la făurirea și consolidarea României Mari, pe baze democratice, iar pe de altă parte, cunoscuți conducători ai bisericii greco-catolice — Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Ioan Suciu, Ioan Bălan ș.a., cu aceleași istorice merite mai ales în păstrarea credinței lor străbune și păstorirea credincioșilor. Aici au suferit și episcopii catolici Ioseph Schubert, Mârton Āron ș.a.

Viața, activitatea și sfîrșitul dramatic al acestor personalități ar merita studii complete, inserate în mai multe volume. De altfel, există preocupări lăudabile în acest sens, întrucît istoria lor face parte integrantă din însăși istoria contemporană a poporului nostru. De această dată însă Editura "Gutinul" din Baia Mare, prin această modestă carte, nu dorește să epuizeze; și nici nu ar fi posibil acest lucru, ci numai să deschidă problema, aducînd, firește, un pios omagiu inteligenței române atît de inuman tratate și parțial lichidate de acoliții regimului comunist în așa-cunoscuta, de acum, ÎNCHI-SOARE A MINIȘTRILOR din Sighetu Marmației.

În fine, mulțumind celor ce ne-au sprijinit în elaborarea și închegarea acestei lucrări, nu dorim altceva decît ca strădania noastră să fie înțeleasă ca un gest sincer și emoționant dedicat, cu evlavie, cinstirii memoriei acelor înaintași ai noștri care, slujind cu abnegație un ideal social măreț, închinat libertății, democrației și credinței străbune, prin jertfa lor au tras un semnal de alarmă împotriva totalitarismului și comunismului din țara noastră, din întreaga lume. Zilnic să păstrăm în memoria lor un moment de adîncă și pioasă reculegere!

Baia Mare la 15 august 1991

Prof. dr. Valeriu ACHIM

and particular to the team of THE TAX SECTION OF THE PARTY OF and the state of t territorio della divisio di la compania di la comp

ÎNCHISOAREA MINIȘTRILOR

Regimul austro-ungar a construit multe închisori pe teritoriul Transilvaniei: la Aiud, Gherla, Oradea, Cluj, Satu Mare, Turda, Tîrgu Mures și în multe alte orașe, înpînzind această românească tară, din Banat pînă în Maramureș, cu instituții ale fricii și terorii, împotriva celor ce luptau pentru dreptate și eliberare națională. Vechiul regim străin, al închisorii popoarelor, ne-a distrus scolile și bisericile și ne-a zidit pușcării, cu scopul deznaționalizării. Închisoarea din Sighetu Marmației, ridicată pe la 1897, se încadrează în acest ansamblu de zidiri și de idei. Străinului regim nou, comunist, nu i-au ajuns închisorile rămase de la cel vechi si de aceea le-a sporit prin transformarea în pușcării a unor mănăstiri, școli și alte edificii pentru a încătușa elita românească: intelectuali, de la presedintele Academiei Române, Alexandru Lapedatu, decedat în închisoarea din Sighetu Marmației, pînă la învățători; politicieni, de la președinți de guvern și de partide, ca Iuliu Maniu și Constantin Dinu Brătianu, exterminați în închisoarea sigheteană, pînă la simpli membri ai partidedelor istorice; clerici, de la patriarhul României, Nicodim Munteanu, exterminat la Mănăstirea Neamț, la mitropoliți, episcopi, protopopi, preoți si călugări ortodocsi, greco-catolici și de alte confesiuni; gospodari ai tării, de la moșieri și chiaburi la simpli lucrători ai pămîntului, cu scopul de a distruge tot ce este românesc si crestinesc.

Închisoarea din Sighetu Marmației este o imensă clădire, situată pe strada Simion Bărnuțiu, lîngă tribunal. A fost zidită în formă de T, ca și una dintre clădirile de la complexul Gherla. Aceasta a devenit una dintre infernalele închisori comuniste pentru deținuții politici din România. Aici au fost masacrate mari personalități ale vieții spirituale românești. Am numit penitenciarul din Sighetu Marmației Închisoarea Miniștrilor, pentru că aici au fost aduși în detenție aproape toți marii oameni ai țării care, în viața lor, au avut și demnitate de ministru, începînd cu guvernul condus de generalul Alexandru Averescu din 1918, pînă la guvernul comunist din 6 noiembrie 1947. Și mulți dintre acești foști miniștri aici și-au aflat sfîrșitul vieții. Prezentarea acestora va constitui primul volum din monografia Închisoarea Miniștrilor, volumul al doilea va cuprinde pe ceilalți din lotul marilor demnitari, iar în al treilea vor fi trecuți în revistă deținuții politici care n-au făcut parte din lotul demnitarilor, dar din motive asemănătoare au avut parte de

această închisoare.

Mulți dintre marii demnitari politici arestați au fost duși inițial la închisoarea din Galați. Acolo, cîțiva ofițeri, care își dădeau seama ce oameni de valoare ai țării se află în închisoare, s-au hotărît să-i ajute să evadeze, să-i scape din "ghearele securității", unde erau supuși exterminării. Au avut loc trei încercări, care au eșuat, după cum ne mărturisește colonelul Nicu Bădulescu, pentru că "de fiecare dată s-a găsit o iscoadă comunistă care ne-a trădat". Din rațiuni strategice, marii demnitari politici au fost transferați la închisoarea din Sighetu Marmației, oraș situat la granița de nord, în eventualitatea de a-i trece în Uniunea Sovietică și de a-i deporta în Siberia.

Închisoarea Miniștrilor era puternic fortificată și sever păzită; curtea ei este înconjurată de un zid gros, cu o înălțime de sase metri, pe care se

2. Fațada închisorii Ministrilor

3. Foișor de pază și supraveghere a deținuților. Zidul din spate.

aflau instalate posturi de observatie, unde se perindau gardienii înarmati mai zdravăn decît în război și supravegheau cu străsnicie fără întrerupere. Posturile de supraveghere erau dotate cu toată armătura si aparatură prevăzute de strategia securității comuniste: arme automate. mitraliere, pistoale, bombe, reflectoare, telefoane, semnale de alarmă, binocluri speciale etc. Pe trotuarele de pe lîngă clădirea închisorii nici nu se circula. Încă de la distante apreciabile, în stradă erau instalate indicatoare de ocolire, iar pe trotuarele acelea se miscau în pas de front sau stăteau, cu ochii în patru și cu automatele pregătite, gardieni brutali care făceau paza. Atîtia fiori de groază au provocat zidurile acelei închisori în rîndurile populației din oraș, încît ani de zile oamenii nu circulau pe acele trotuare nici după desfiintarea închisorii. Cu toate că supravegherea exterioară era atît de intransigentă, în interior era tot atît de strasnică. Pe coridoare, gardieni fiorosi supravegheau cu severitate, avînd repartizate pentru fiecare cîte un mic număr de celule, la care deschideau vizetele la intervale scurte de timp, ca detinutii să nu se miște, să nu facă nimic altceva, să nu stea în altă poziție, decît cum si ce era prevăzut de regulamentul absurd al securistilor pentru regimul celular din această închisoare. Deținutul nu putea să facă nici o mișcare neobservat. După unele relatări, în Închisoarea Ministrilor, în permanență erau de pază cîte cincizeci de securiști.

Cei aduși în Închisoarea Miniștrilor, chiar dacă nu erau condamnați la moarte, erau candidați la moarte prin regimul de exterminare. Închisoarea din Sighetu Marmației a fost un loc de groază și coșmar, unde se pregătea moartea pentru capetele luminate ale țării, dar nu numai că se pregătea moartea, ci se și grăbea venirea ei. Aici a fost locul infernal de supliciu pentru miniștrii României Mari. Regimul complex din Închisoarea Miniștrilor nu se poate descrie într-un spațiu restrîns, nici nu ne propunem aici așa ceva, ci numai îl definim concis, doar prin trei cuvinte scurte, dar care, îmbinate într-o anumită sintagmă, au puterea de a spune mult: aici se murea. Acesta este rezultatul regimului aplicat în Închisoarea Ministrilor.

Pentru a scoate adevărul la lumină, din labirintul infernului comunist, unde a fost mistuit, am pornit pe urmele lui: am făcut investigații, am adunat date, mărturii, documente și am constituit o catagrafie a eroilor, care are trei părți, dintre acestea redăm aici sumar primele două. Prima cuprinde pe cei care au decedat în Închisoarea Miniștrilor, iar a doua pe demnitarii care au supraviețuit perioadei de șaizeci de luni, cît au fost ținuți în această închisoare.

Pe eroii din prima parte îi înregistrăm în ordinea decesului și al

numărului actelor de moarte, cu excepția ultimului.

1. Daniel Ciugureanu, 1885—1950, ministru. 2. Henry Cihoski, 1871—1950, ministru. 3. Dori Popovici, 1873—1950, ministru. 4. Dumitru Münteanu Rîmnic, 1877—1950, subsecretar de stat. 5. Constantin Dinu F. C. Brătianu, 1887—1950, președinte al Partidului Național Liberal. 6. Alexandru Lapedatu, 1876—1950, președinte al Academiei Române și ministru. 7. Nicolae Samsonovici, 1877—1950, ministru. 8. Ion Macovei, 1885—1950, ministru. 9. Mihail Mancilescu, 1891—1950, ministru. 10. Tancred Constantinescu, 1878—1951, ministru. 11. Sever Bocu, 1875—

1951, ministru. 12. Radu Rosculet, 1895-1951, ministru. 13. Mihail Măgureanu, 1886—1951, subsecretar de stat. 14. Gheorghe Tașcă, 1879— 1951, academician și ministru. 15. Ion Popovici, 1861-1951. 16. Ion Manolescu Strunga, 1889-1951. 17. Alexandru Tărărescu, 1888-1951, general. 18. Augustin Maghiar, 1880—1951, canonic. 19. Albert Popovici Tască, 1881—1951, ministru. 20. Anton Durcovici, 1888—1951, episcop. 21. Ioan Răscanu, 1878—1952, ministru. 22. Stan Ghițescu, 1881—1952, ministru. 23. Radu Portocală, 1888—1952, ministru. 24. Grigore Georgescu, 1886—1952. 25. Valeriu Traian Frențiu, 1875—1952, episcop. 26. Nicolae Păiș, 1886—1952, ministru. 27. Constantin Tătăranu, 1893—1952, guvernator al Băncii Naționale a României. 28. Iuliu Maniu, 1873-1953, presedinte al Consiliului de Ministri în trei rînduri. 29. Alexandru Glatz, 1882—1953, general și subsecretar de stat. 30. Ion Pop, 1902—1953. 31. Gheorghe I. I. C. Brătianu, 1898—1953, savant. 32. Ion Cămărăsescu, 1882—1953, ministru. 33. Ion Cristu, 1895—1953, ministru. 34. Ioan Suciu, 1907—1953, episcop. 35. Aurel Vlad, 1875—1953, ministru. 36. Sebastian Bornemisa, 1890—1953, scriitor și subsecretar de stat. 37. Nicolae Ionescu Gruia, 1902—1953. 38. Nicolae Mares, 1875—1953, ministru. 39. Victor Bădulescu, 1892—1953, subsecretar de stat. 40. Aurel Baciu, 1886—1953. 41. Ion Pelivan, 1876—1954, ministru. 42. Dumitru Burileanu, 1878—1954, guvernator al Băncii Naționale a României. 43. Virgil Potîrcă, 1888—1954, ministru. 44. Mihail Racoviță, 1889-1954. 45. Valeriu Moldovan, 1875-1954, subsecretar de stat. 46. Mihail Racoviță Cehanu, 1864-1954, general. 47. Alniziu Boga, 1886-1954. 48. Gheorghe Vasiliu, 1892-1954. general. 49. Titu Liviu Chinezu, 1904—1955, episcop. 50. Constantin Argetoianu, 1871—1955, presedinte al Consiliului de Ministri. 51. Ștefan Medveczki, 1905—1952.

Probabil că în Închisoarea Ministrilor au mai decedat cîțiva dintre cei care făceau parte din lotul marilor demnitari. Mai există un număr de cazuri care încă nu sînt pe deplin elucidate. Dintre acestea, pînă la proba contrară, mai trecem în această listă numele a șase eroi. 1(52). Constantin Angelescu, guvernator al Băncii Naționale a României. 2(53). Ervin Antonescu, profesor universitar. 3(54). Grigore Dumitrescu, guvernator al Băncii Naționale a României. 4(55). Titus Popovici, subsecretar de stat. 5(56). Nicolae Zigre, ministru. 6(57). Eugen Zvidenek, general și subsecretar de stat.

Dacă au mai decedat și alții dintre demnitarii politici în Închisoarea Miniștrilor, este greu de precizat, pentru că lucrurile nu sînt încă destul de clare în unele cazuri. Pe unele mărturii, chiar și dintre cele scrise și publicate, nu totdeauna putem să fim siguri. Unde documentele lipsesc, celelalte surse trebuie privite cu rezerva cuvenită și cercetate cu atenție sporită. Sînt cazuri în care este greu de stabilit o linie demarcatoare între mărturie și legendă. Din mărturia lui Eugen Popescu, cuprinsă în scrierea sa intitulată Din holocaustul de la Sighet, generalul Arthur Văitoianu ar fi decedat în această închisoare. După alte date, Văitoianu ar fi decedat în această închisoare. După alte date, Văitoianu ar fi fost transferat din închisoarea sigheteană, în 1955, și ar fi decedat în 1957. Și despre alți deținuți politici se spune și se crede că ar fi decedat aici. Într-o relatare se afirma că și profesorul Silviu Dragomir ar fi decedat aici. Din alte surse am aflat că a murit în 1962 la închi-

soarea din Gherla. Pentru asemenea cazuri, care sînt numeroase, trebuie făcute investigații și studii pînă la lămurirea lor.

Dintre cei 51 de deținuți politici care au decedat în Închisoarea Miniștrilor, ale căror acte de moarte le-am aflat aici, 36 au avut domiciliul stabil în București, doi în Oradea, iar ceilalți, cîte unul în orașele Blaj, Cluj, Constanța, Curtea de Argeș, Iași, Lipova, Orăștie, Roșiorii de Vede, Sibiu, Sighetu Marmației, Tîrgu Mureș, Turda. Dintre cei 57, din lista de mai sus, la unul cu act de moarte și la ultimii șase ale căror acte de moarte încă nu le-am găsit, nu le cunoaștem pînă în prezent nici fostele lor adrese.

Partea a doua din catagrafia eroilor cuprinde demnitarii politici care au supraviețuit celor șaizeci de luni din Închisoarea Miniștrilor și au fost transferați pe la alte închisori. Mulți dintre ei și-au aflat moartea prin noile locuri de detenție, puțini au ajuns să fie eliberați.

58. Constantin Angelescu, președinte al Consiliului de Miniștri. 59. Ion Bălan, episcop. 60. Aurelian Bentoiu, ministru. 61. Dănilă Berinde. 62. Asra Bercovitz, ziarist. 63. Augustin Bideanu, subsecretar de stat. 64. George Bob, preot. 65. Constantin Bebe Brătianu, ministru. 66. Radu Budisteanu, ministru. 67. Ion Bujoiu, ministru. 68. Nicolae Carandino, ziarist. 69. Alexandru Constant, subsecretar de stat. 70. Napoleon Cretu, subsecretar de stat. 71. Cutcan, preot. 72. Camil Demetrescu, secretar de legație. 73. Aurel Dobrescu, subsecretar de stat. 74. Silviu Dragomir, profesor universitar și ministru. 75. Ion Fințescu, ministru. 76. Augustin Folea, preot. 77. Rafael Fridrich, preot. 78. Sabion Georgescu, general. 79. Ion Gigurtu, presedinte al Consiliului de Ministri. 80. Constantin C. Giurescu, istoric și ministru. 81. Emil Hațeganu, ministru. 82. Iuliu Hosu, episcop. 83. Ion Hudiță, profesor universitar și ministru. 84. Victor Iliescu, general. 85. D. R. Ioanițescu, ministru. 86. Gheorghe Jienescu, subsecretar de stat. 87. Mircea Ionescu, inginer. 88. Gheorghe Leon, ministru. 89. Aurel Leucuția, ministru. 90. Ion Lugoșianu, ministru. nistru. 91. Ion Lupaș, profesor universitar și ministru. 92. Demetriu Man, preot. 93. Nicolae Marinescu, ministru. 94. Ion Mihalache, ministru. 95. Ion Moldovan, canonic. 96. Constantin Motas, profesor universitar. 97. Dumitru Nedeea, preot. 98. Petre Nemoianu, subsecretar de stat. 99. Artur Neveanu. 100. Pompiliu Nicolau, ministru. 101. Aurelian Pană, subsecretar de stat. 102. Victor Papacostea, subsecretar de stat. 103. Nicolae Penescu, ministru. 104. Constantin Titel Petrescu, ministru. 105. Ion C. Petrescu, subsecretar de stat. 106. Zenobie Pîclişanu, ziarist. 107. Ion Pop, director al Uzinelor din Resita. 108. Valeriu Pop, ministru. 109. Iosif Toma Popescu, jurist. 110. Mihai Popovici, ministru. 111. Mihail Priboianu, ministru. 112. Alexandru Rațiu, preot. 113. Ion Răducanu, ministru. 114 Piki Rădulescu Pogoneanu, consilier la Ministerul de Externe. 115. Mihail Romniceanu, ministru. 116. Ioan Ilcușu, general, ministru. 117. Ovidiu Sachelarie, profesor universitar. 118. Ianos Scheffler, episcop. 119. Ion Sichitiu, ministru. 120. Ioseph Schubert, episcop. 121. Dinu Simion, subsecretar de stat. 122. Victor Slavescu, ministru. 123. Virgil Solomon, ministru. 124. Constantin Stătescu, colonel. 125. Nicolae Stoenescu, ministru. 126. Gheorghe Strat, subsecretar de stat. 127. Petre Strihan, subsecretar de stat. 128. Gheorghe Tătărescu,

presedinte al Consiliului de Ministri. 129. Alexandru Todea, episcop.

130. Ludovic Vida, preot. 131. Nicolae Vlad, protopop.*

Destinul rău al deținuților politici, care au decedat în Închisoarea Miniștrilor, nu s-a oprit o dată cu moartea lor, ci i-a urmărit în continuare. Este greu de conceput de către oameni cu mintea sănătoasă atîta cruzime, atîta răutate și ticăloșie, încit ele să se continue a se exercita asupra eroilor și martirilor chiar și după moartea lor. De aceea este greu de crezut că lucrurile s-au putut desfășura așa cum le știm, și cu toate acestea a fost posibil, pentru că răutatea, ticăloșia și cruzimea au depășit limita umanului și au intrat în sfera diabolicului. Faptele do-

vedesc această apreciere.

La Închisoarea Ministrilor era o ladă, făcută din scînduri brute, care se folosea la transportarea mortilor. Cind murea cite un om, mai întîi urma dezbrăcarea lui, pentru că statul socialist trebuia ferit de paguba costului unor zdrențe de ocnaș, și apoi acestea trebuia să le îmbrace alt om, că venea unul nou la rînd. Cum era scos mortul din celulă, alt detinut îi lua locul și destinul. Rînduiala aici așa era: omul trebuia să părăsească această lume asa cum a și intrat în ea, gol pușcă. După dezbrăcare, mortul era aruncat în ladă. Se făceau formele de deces și pregătirile pentru îngropare. Era căutat timpul cel mai potrivit pentru asemenea îngropări, adică la o anumită oră tîrzie din noapte. Dar trebuiau găsiți și oameni corespunzători pentru toate operatiile: dezbrăcarea mortului, predarea hainelor, punerea mortului în ladă, săparea gropii, transportarea mortului la groapă, acoperirea lui cu pămînt, toate trebuiau făcute cît mai în taină. Și apoi uitarea. Oamenii potriviți se găseau în rîndul gardienilor brutali și analfabeti și al celor internati la spitalul de alienați mintal. Mortul era transportat la cimitir cu o cărută cu un cal, care făcea parte din gospodăria închisorii. Uneori mortul nici nu mai era pus în ladă, ci de-a dreptul în căruță.

La Sighetu Marmației sînt patru cimitire mari. Unul se află pe strada Rodna, în care sînt îngropați ortodocșii și catolicii; altul se află pe strada Vasile Alecsandri, unde sînt îngropați reformații, iar pe strada Szilagyi Istvan este cimitirul evreiesc. Morții de la Închisoarea Ministrilor nu erau considerați vrednici de a fi îngropați în nici unul din-

tre cimitirele din oraș. Aceștia trebuia dusi altundeva.

În Maramureș există un loc care va deveni punct de referință pentru știința care studiază evoluția societății cu convulsiile ei. Acest loc se află din jos de municipul Sighetu Marmației, lîngă cătunul Cearda, aproape de confluența rîurilor cu nume autohtone Tisa și Iza, dar și de granița cu Uniunea Sovietică, de unde a pornit comunismul peste Europa în valuri de sînge și foc pustiitor, cu toate apocalipticele lui consecințe. În acest loc se afla un vechi cimitir, care într-un timp a fost părăsit, apoi a devenit cimitirul pentru nevoiasi. Aici se îngroapă să-

^{*} Chiar în timpul țipăririi acestei cărți, semnatarul studiului a clarificat că printre cei închiși la penitenciarul din Sighetu Marmației au mai fost și: 132. George Fotino, profesor universitar. 133. Pantelimon (Pan) Halippa, profesor universitar și ministru. 134. Ilie Lazăr, avocat. 135. Márton Aron, episcop. 136. Simion Mahedinți, profesor universitar și ministru. 137. Radu Niculescu Buzești, matematician și ministru. 138. Ion Nistor, academician. 139. Alexandru Rusu, episcop. 140. Florin Ștefănescu Goangă, profesor universitar și subsecretar de stat. 141. Teofil Sauciuc Săveanu.

racii orașului, cei care mor pe la spital, pe la azilul de bătrîni, la căminul de deficienți neuropsihici, cei care nu au pe nimeni să-i ridice după deces, precum și unii sectanți. Cînd murea cineva de la Închisoarea Miniștrilor, indiferent că a fost președinte de guvern, ministru, episcop sau mare savant, tot acolo își găsea odihna de veci, acolo în pămînt, dar nu într-un sicriu și într-un mormînt, ca alți morți, ci simplu și direct în lut. Dar nici aici morții de la Închisoarea Miniștrilor nu erau îngropați în partea de către drum sau prin părțile mai centrale ale cimitirului, ci pe la margini, pentru că marginile aveau un motiv anume de perspectivă. Cimitirul acela era un loc părăsit, un loc al nimănui, nu era îngrădit, nu era îngrijit, nu era păzit, nu era nici bine hotărnicit, tot așa este și acuma. Solul este format din aluviunile aduse de cele două rîuri. Acolo cresc buruieni grase și iarbă mare. Pe lîngă cimitir sînt terenuri arabile. Primăvara, unii deținători ai terenurilor din jur intrau cîte puțin cu plugul prin marginile cimitirului, așa că acuma, cu toată întinderea lui, cimitirul este mult mai mic decît cum a fost mai demult.

Adus aici, mortul era aruncat din ladă într-o groapă, uneori nu destul de lungă, încît mortul cădea îndoit. Se arunca lut peste el, iar lada era dusă înapoi la închisoare, că mai trebuia și pentru alții, ba, după unele mărturii, chiar și pentru a transporta pîinea deținuților în ea. Nici aici statul comunist nu putea cheltui-cîte o ladă pentru fiecare ministru, general, episcop sau academician. Lada să rămînă. Eroi ade-

vărați nu-i trebuiau.

Cimitirul Săracilor are o mare suprafață, acolo au fost îngropați foarte mulți morți dar are foarte puțin morminte, iar semne funerare și mai puține. Aici primăvara și toamna pasc tot felul de patrupede: cornute mari, cai, oi, capre. Acesteà calcă mormintele, acolo unde sînt, le nivelează și astfel cu timpul dispar. În unele locuri, în care a fost îngropat cineva, pămîntul săpat s-a așezat și s-a făcut o mică adîncitură în pămînt, dar și aceasta tinde să se niveleze. Acestea se petrec acolo de zeci de ani.

Morții de la închisoarea deținuților politici din Sighetu Marmației erau îngropați pe ascuns. Familiile decedaților nu erau anunțate cu anii despre cele întîmplate la închisoare. Morții au fost dați pe mîna unor neoameni, care nu stiau și nici nu-i înteresau pe cine îngroapă; pentru ei oricare erou era un mort oarecare de la închisoare. Lucrurile s-au petrecut în așa fel încît nu se poate ști precis locul unde a fost îngropat cutare sau cutare om pentru a-i face astăzi mormînt sau a-i pune o cruce în punctul cuvenit.

Din dorința de a contribui cu ceva la readucerea în memorie a eroilor noștri, am căutat stăruitor locul unde a fost îngropat Iuliu Maniu, pentru a-i face mormînt și a-i ridica o troiță. Am mers la cimitir pe rînd cu mai mulți oameni care pretindeau că știu unde a fost îngropat, am reținut relatări și de la alții. Am adunat astfel vreo douăzeci de să le zicem legende, pentru că nu sînt știri. Fiecare indică alt loc și nici unul cu siguranță. Am făcut atunci un postament de beton într-un loc din centrul cimitirului, unde nu sînt morminte, ca să nu fim acuzați că am atins ceva mormînt, și am ridicat troița pe el. Cîte am pătimit din cauza ticăloșilor, cu troița și cu adunarea datelor pentru monografie, nu-i locul să spun aici în detaliu;*ci doar o reflecție: ticăloșii au

ambiția să fie-cineva, dar fără sā facă ceva bun. Ei se aseamănă cu gardienii de la Închisoarea Miniștrilor. Acolo gardienii credeau că ei sînt

cineva, si nu ministrii.

Cu morții de la Închisoarea Miniștrilor s-a procedat în așa fel încît după acești eroi să nu rămînă nici o urmă. Se urmărea chiar ștergerea lor din memorie și negarea a orice calități ale acestora. Pînă și în actele de moarte s-a procedat în acest sens. Despre oameni de mărimea lui Iuliu Maniu, care a fost președinte de guvern. Gheorghe Brătianu, care se numără printre marii savanți, cu peste două sute de cercetări penetrante publicate, Alexandru Lapedatu, care a fost președinte al Academiei Române, se menționează în actele lor de moarte că n-au avut pregătire, că n-au avut vreo școală sau clasă absolvită, că au fost fără ocapție, că nu există vreo întreprindere sau instituție unde aceștia să fi lucrat și că n-au posedat nici buletin de identitate. Deci, după lectura acestor documente, cititorul trebuia să-și facă părerea că titularii lor au fost niște indivizi care făceau parte dintr-un fel de casta paria. Pentru a dovedi aceste incredibile absurdități dăm în fotocopie actul de moarte al lui Iuliu Maniu.

Aici, în Cimitirul Săracilor de la margine de țară,-s-au făcut una cu pămîntul, iar țărîna lor stă de pază veșnică, generalii Cihoski și Rășcanu, care au luptat la Mărășești; alți generali, care au trecut Carpații cu batalioanele române pentru întregirea neamului; Daniel Ciugureanu, care a fost președinte al Consiliului de Ministri din Basarabia și care a declarat această țară independentă și unirea ei cu România; ministrul bucovinean Dori Popovici, care a luptat pentru revenirea Bucovinei la România Mare; Sever Bocu, cel care a militat pentru apărarea Banatului și a cutreierat Rusia, de unde a adunat prizonieri de-ai noștri pentru întărirea frontului românesc din războiul întregirii neamului, și mulți alții care au avut asemenea importante roluri în istoria poporului român.

Aici, în această țărînă lucrează pentru neam și pentru țară sufletele cele mari ale neamului românesc. Aici planează asupra locului sufletul lui Iuliu Maniu, ca și cele ale Brătienilor. De aici emană suflu românesc Lapedatu, Argetoianu și Racovițeștii. Aici veghează Suciu și Manoilescu. Iată de ce oricît de blestemat este locul acesta, țărîna lui este sfîntă. Aici, infernul lui Dante s-a scufundat în adîncuri, iar sufletele nobile ale exterminaților leagă acest loc de paradisul din ceruri. Aici s-au topit oasele martirilor români, aici creste mitul eroilor. De aici se

înalță rugăciunile mucenicilor neamului nostru.

Veniți, români, și vă atingeți genunchii de această țărînă sacră. Veniți la acest iad care a semănat deznădejdea și luați mugur de speranță. Veniți să plîngeți, să vă rugați și să luați puteri de suflet străbun. Veniți aici, la cimitirul eroilor și martirilor fără morminte, că sufletul lor a învins. Acești eroi au intrat în mit și mitul lor nimeni nu-l va putea distruge. Mitul lor va dura în eternitate.

Cine știe ce s-a petrecut aici nu poate rosti numele Cimitirul Săracilor fără să se cutremure la gîndul marelui număr de miniștri îngropați, cum au fost îngropați, aici. Multe familii îndurerate au venit la Cimitirul Săracilor de la Sighetu Marmației să caute mormintele eroilor pentru a le exhuma osemintele, cu dorința de a le duce si a le reîn-

huma în cimitirele lor, unde se află înmormîntați ceilalți membri ai familiilor, dar s-au întors de aici și mai îndurerate, pentru că osemintele căutate n-au putu fi găsite. Astfel lucrurile petrecute la Cimitirul Săracilor de la Sighetu Marmației sînt mult mai cumplite decît cele din tragedia Antigona a lui Sofocle. Situația este fatală. Nici de acuma înainte nu se pot prevedea rezultate dorite la asemenea încercări, pentru că, datorită compoziției chimice a solului, după atîtea zeci de ani, oasele s-au descompus.

Tot ce se mai poate face și ce trebuie făcut sînt trei obiective: 1. Scrierea adevărului despre eroi. 2. Transformarea Închisorii Miniștrilor în muzeu. 3. Botezarea acestui loc de îngropare cu numele Cimitirul Miniștrilor, amenajarea lui într-un parc cu alei și arbori, cu statui și monumente, ridicarea în centrul parcului a unui gigantic mausoleu național întru eternizarea eroilor care au fost exterminați aici, pentru că acestia sînt titanii neamului nostru care au făurit și au cîrmuit Ro-

mânia Mare.

Dr. NUTU ROŞCA

ÎNCHISOAREA DE LA SIGHET

Episcopii si preoții au călcat pe urmele Sfîntului Pavel, care a îndurat toate suferintele cu credința sa în Iisus Hristos. Noi am îndurat același regim ca și deținuți de drept comun. Închisorile din vest pot fi acuzate cîteodată de "crima- de a pedepsi", din cauza condițiilor care există în ele și din cauza eșecului procesului de reabilitare, dar sînt blinde în comparație cu închisorile comuniste. Procesul de "reeducare" la care sînt supuse nefericitele victime, foamea, munca grea, bătăile nu servesc adevăratului scop al închisorii, acela de a proteja societatea de cei violenti si necinstiti, care merită să fie izolati. Închisorile comuniste sînt cîmpul de desfășurare al unor persoane cu înclinații sadice, adevărații criminali de fapt. Închisoarea e un spațiu-metaforă al statului comunist. Ea reprezintă o cale de exterminare a tuturor celor care nu sînt de acord cu noua societate. Aici, intelectualii și conducătorii unei națiuni captive sînt fie executați, fie "reeducați". Din acest instrument cosmaresc al transformării sociale pot rezulta doar două produse: omul nou, Homo Sovieticus sau un cadavru. Homo Sovieticus e un specimen fără suflet sau libertate care nu crede în Dumnezeu, un robot depersonalizat al statului, un sclav fără vointă sau opinii personale, care ascultă si execută ordinele partidului.

Începînd din 1948, închisorile comuniste au devenit asemenea instrumente ale transformărilor sociale. S-a calculat ulterior că existau în perioada 1948—1964 peste 300 de închisori pentru o națiune de 20.000.000 de oameni. România era o carceră imensă. Cele mai cunoscute erau la Gherla, Sighet, Aiud, Pitești, Jilava, Rîmnicul Sărat, Galați și Suceava. Existau și lagăre de muncă silnică de-a lungul Dunării, șantierele de la Salcia, Grădini, Periprava sau Grinzi. Multe mănăstiri ortodoxe deveniseră domicilii forțate și erau sate întregi care erau destinate arestului

la domiciliu.

Tratamentul dur, teroarea, tortura fizică și morală, foamea, bolile, munca forțată și izolarea completă transformaseră închisorile în locuri ale morții. Închisoarea de la Sighet avea trei corpuri de clădire în forma literei T, cu 108 celule, dintre care 36 erau pentru cîte un singur prizonier. Pe lîngă episcopi și preoți, erau cam 90 de alți deținuți politici; în total eram 150. Directorul, Vasile Ciolpan, un fost muncitor forestier, i-a repartizat pe episcopi și preoți în celula 48, iar pe cei mai tineri în celula 44. După ce ne-a citit regulamentul închisorii, a concluzionat: "De acum încolo eu sînt părintele vostru. Sper să vă simțiți cît se poate de bine retrași aici".

Cu toate că ne era interzis să avem orice fel de cărți sau ziare, politrucul — intructorul politic — ne-a dat un număr al ziarului "Scînteia" din iulie 1950, în care un articol îl acuza pe nunțiul papal, episcopul Gerald O'Hara, că ar fi fost spion C.I.A. A venit în celulă cu ziarul în mînă spunîndu-ne: "Priviți cum se comportă nunțiul vostru! A beneficiat de umanitate diplomatică, dar iată cum știe să abuzeze de ea! Acum ce mai spuneți?" N-am putut decît să rîdem de ignoranța lui: credea că privilegiul diplomaților e "umanitate" în loc de "imunitate". Cusut cu ață albă, cum s-ar spune în românește. Nu i-am putut răspunde decît că, dacă într-adevăr a făcut-o, va suferi consecințele.

(. . .)

Regimul disciplinar de la închisoarea din Sighet era dezumanizant. Uniformele pe care le purtam, numerele de pe spate, liniștea sinistră, absența oricărei prietenii, totul era destinat să ne distrugă simțul demnității individuale și să ne facă să nu putem să ne susținem între noi. Eram complet izolați de lume, fără cărți, știri sau corespondență, încercau să ne distrugă intelectual: era greu să suporți izolarea de societate, dar și mai greu să nu ai nici un contact cu familia, prietenii sau biserica.

Toți aveam aceleași uniforme în dungi, cu numere pe spate, după care eram chemați, de dimineață și pînă la apelul de seară; nu se foloseau nici un fel de nume. Zi și noapte prizonierii erau în celule. Era interzis pînă și să stai în picioare în celulă. Gărzile din curte erau gata să tragă dacă vedeau vreun chip apărînd la ferestrele înguste. Dacă cineva încerca să privească prin vreo gaură din ușă sau să vorbească unui vecin de celulă, era bătut sau dus la carceră săptămînal sau chiar luni de zile. Nu aveam voie să ne cunoaștem între noi, iar a vorbi era interzis cu strictețe. Se asculta pe la uși și se raporta orice convorbire, citeodată inventînd, spre răul prizonierilor. Era foarte grav să vorbești într-o limbă străină, pentru că gardienii nu o înțelegeau, iar rugăciunea era o limbă străină în închisorile comuniste. Obișnuiam să repet Rozarul tot timpul, în special în orele nesfîrșite pe care le petreceam în celulă în cele 18 luni de detentie solitară.

Cel puțin o dată pe lună eram supuși noaptea la verificări neașteptate ale celulelor: gardienii înjurau biserica și ne percheziționau în căutarea unor creioane sau bucățele de hîrtie, ace, ață, cuie, cuțite sau orice alt fel de obiecte pe care nu aveam voie să le deținem. La o asemenea verificare, în iulie 1952, au găsit asupra episcopului Rusu o furculiță de lemn. Pentru această crimă groaznică l-au ținut șase ore dezbrăcat în "celula neagră". Această celulă întunecată și rece era o încăpere mică și fără ferestre, cu un lanț în mijloc. Prizonierul era dezbrăcat și înlănțuit într-o poziție ciudată și contorsionată. Vara era ca un cuptor, iarna ca un frigider, mîncarea era redusă la minimum și împinsă printr-o gaură mică a ușii; nu se permitea nici un contact cu nimeni. Era ca un mormînt și nu se putea răspunde decît prin rugăciune.

În închisoare, la fel ca și în întreaga Românie, principalul instrument al comunismului e teroarea. Toți cei de la Sighet fuseseră areștați ilegal și supuși la persecuții de către gardieni. Legea nu se aplica și la prizonieri, nu era nici un avocat sau ziarist care să-i apere. Arestarea se făcea de obicei noaptea, eram încărcați în dube, transportați fără a ști încotro, condamnați fără proces, supuși unui orar arbitrar, stabilit de directorul închisorii, neștiind cît va dura, tratați rău de gardieni, pedepsiți pentru orice fleac, izolați complet de lume, speriați de orice zvon sau sunet al ușii care se deschidea brusc, anchetați pentru acuze fanteziste, uitați de toți: într-un cuvînt trăiam într-o atmosferă inumană. Unii și-au pierdut echilibrul, alții au înnebunit ori s-au sinucis, iar cei care credeau în Dumnezeu au devenit sfinți, pentru că rugăciunea era singura metodă de apărare.

În fiecare zi eram obligați să facem o muncă exasperantă. La ora 5,00 eram treziți și duși jos. Pentru a umple rezervoarele închisorii era nevoie să manevrăm manual o pompă: o făceam cîte doi. După 50 de ture eram aproape leșinați de efort. Era nevoie de o oră și jumătate ca să se umple bazinul și asta de trei ori pe zi. Pe lîngă aceasta descărcam cărbuni și lemne din camioane, iar iarna era îngrozitor să le cărăm înghețate cu mîinile goale. După aceea tăiam lemnul cu securi și ferestraie vechi. Ne spălam lucrurile folosind săpun de cea mai proastă calitate, iar mîinile ne sîngerau. De două ori pe zi curățam holurile și spălătoria. Atunci cînd aveam voie să ieșim din celulă pentru o plimbare tăcută, gardianul ne spunea doar atît: "Liber".

REGIMUL ALIMENTAR SI SANITAR

(î...)

Este greu de imaginat că programul pe care-l suportam era verificat de un comitet de medici, care stabiliseră ei înșiși orarul, regulile și dieta ca să ne înfrîngă rezistența și să ne zdrobească spiritul. Totul era calculat cu mare grijă, astfel încît deținutul să nu moară imediat, ci să fie slăbit treptat prin înfometare. Meniul nostru zilnic era compus din varză, fasole, cartofi și orez, iar din cînd în cînd cîte o bucățică de carne proastă. Micul dejun era compus dintr-o cană cu făină de porumb fiartă cu puțin zahăr, și din cînd în cînd o jumătate de cană de cafea neagră. La prînz mîncam supă de ceapă sau de varză și o farfurie de mămăligă. Cîteodată găseam și cartofi în supă. Primeam o dată pe săptămînă un sfert de kilogram de pîine și vinerile cîte o jumătate de kilogram de mămăligă. Rația zilnică era de aproximativ 750 calorii.

Nu eram supravegheați medical absolut de loc, multi dintre noi sufereau de dureri de măsele. Eu aveam o carie de aproape de trei ani. Mă durea și trebuia să mestec totul pe cealaltă parte a gurii. Pe doctorul închisorii îl chema Lungu. Cînd venea pentru vizită, trebuia să stăm drepți în fața lui și să-i spunem: "Să trăiți, tovarăse doctor: Sînt prizonierul numărul... sînt bolnav", dar el răspundea că nu poate face nimic pentru noi si pleca fără să mai astepte vreun răspuns. Majoritatea deținuților erau trecuți de 65 de ani și erau foarte bolnavi, iar doctorul trecea pe lîngă ei cu un surîs glacial. Lungu a lucrat la Sighet cinci ani. În 1956 au verificat diplomele tuturor medicilor si s-a descoperit că era un impostor care furase documentele de la un medic mort în Crimeea. A fost arestat și el. Cînd era la Sighet, obișnuia să spună: "Medicamentele sînt inutile, să lăsăm natura să lucreze". Din cînd în cînd îi dădea unui asistent să ne împartă medicamente, dar acesta, fost tăietor de lemne, era mai rău decît el. Cînd era cineva bolnav, îl bătea ca să-l facă să moară cît mai repede.

În acest prim an au murit patru episcopi și doi preoți. Nu fuseseră condamnați pentru nici un fel de crimă și cu puțină îngrijire medicală ar fi putut fi salvați. Muribundul era izolat și neglijat complet în timpul agoniei, iar nouă nu ni se dădea voie să ne apropiem de celula în care agoniza. Singurul lucru pe care-l puteam face era să ne rugăm

să le fie scurtată suferința. Cînd murea, medicul impostor confecționa un certificat de deces, iar înmormîntarea se făcea fără sicriu. Cadavrul era purtat în aceeași ladă în care fuseseră purtați atîția, aruncat în groapă și acoperit cu pămînt. Nu i se punea nici măcar o cruce sau o placă la cap. În America pînă și cîinii au parte de o înmormîntare mai bună.

O BISERICA-MARIONETA

(. . .)

În timp ce eram la Sighet, în vara anului 1950, oficialitățile au încercat să-i silească pe episcopi și pe preoți să formeze o biserică-marionetă, care să poată fi controlată de comunisti. Episcopul Iuliu Hossu a fost chemat la sécuristul șef al închisorii și i s-a spus să organizeze o biserică catolică românească națională. Prin ea am fi putut fi controlați de autorități și în plus era și o cale de a-i elimina pe romano-catolici. Papa putea să aibă un titlu onorific de "părinte spiritual", dar alegerea și numirea episcopilor trebuia făcută pe teren românesc. Episcopul Hossu a refuzat, declarînd că nu era el cel care ar fi putut să ia o asemenea decizie și nu avea autoritatea de a face un asemenea pas fără consimțămîntul celorlalți episcopi. Mai mult, a insistat asupra faptului că orice discuții sau decizii de acest gen nu puteau fi continuate fără ca papa să fi luat la cunoștință sau să fi aprobat.

După acest nou refuz de a colabora, cei de la închisoare s-au purtat și mai rău cu noi: eram insultați, bătuți și siliți să lucrăm peste puterile noastre. Presiunile au continuat aproape trei luni, pînă au constatat ineficacitatea efortului lor. I-am auzit pe unii gardieni mărturisindu-și admirația si recunoscînd astfel pe adevărații păstori al României.

În aceeași zi în care episcopului Hossu îi fusese propus planul de organizare a noii biserici, unul dintre confrații noștri a semnat documentul care îi certifica apartenența la ortodoxism. Adus la noi după aceea, ne-a spus nervos că încercase să se salveze printr-un fel de equivocatio mentis: a recunoscut credința de dinainte ca cele două biserici să fi fost despărțite. Pentru comuniști conta doar semnătura pe care o cereau, iar ce era în inimile oamenilor nu-i prea interesa.

(După Alexandru Rațiu, Biserica furată. Martiriu în România comunistă. Traducerea Dana Mocan, Editura ARGUS, Cluj-Napoca, 1990, p. 25—31)

MÄRTURII

PENITENCIARUL SPECIAL DE LA SIGHET

(Mărturisiri ale comandantului său din anii '50)

Va trebui să ne scriem istoria. Așa cum a fost. Și nu va fi nici simplu, nici ușor. Căci prea multe furtuni și cutremure au bîntuit asupra neamului nostru. Datorită lor va trebui să ne reconstituim istoria, adevărul, din umbre și cioburi, din frînturile ce nu le-a devorat cu totul trecerea vremii. Din fapte și mărturii, acolo unde documente nu există. Despre penitenciarul de la Sighet din anii '50 s-a vorbit puțin și se știe și mai puțin. Acolo au fost ținuți într-o detenție distrugătoare fruntașii partidelor istorice, episcopii greco-catolici care nu s-au lepădat de credința lor, generali și alți oameni politici. El rămîne oricum un fragment, un capitol de istorie. Sau epilog dramatic al unui capitol de istorie tulburătoare. Am încercat să luminăm nițel în bezna ce s-a așternut de-a lungul deceniilor peste penitenciarul de la Sighet, să reconstituim cîte ceva din atmosfera și organizarea lui, din tragediile celor ce au pierit acolo.

Într-o casă veche, subredă, pierdută în cenusiul unei lumi de odinioară, trăieste domnul Vasile Ciolpan, fostul comandant al penitenciarului. Locuieste, ca si atunci, în aceeași cameră si o bucătărie, sărăcăcios mobilate. L-am ascultat, i-am înregistrat răspunsurile împreună cu domnul Ioan Popa de la ziarul, Universul, editat în limba română de Aristide Buhoiu la Hollywood. Sînt si lucruri inedite, dar rămîn și multe întrebări fără răspuns. Desigur, alte mărturii, alte fapte și alte documente, vor întregi ceea ce vrem să stabilim si să aflăm cu totii; adevărul! Am insistat la început asupra biografiei domnului Vasile Ciolpan pentru a trasa în cîteva linii și conturul persoanei care a supravegheat și condus acest penitenciar. Deci, omul căruia i-a fost încredințat penitenciarul, cu marii oameni politici și episcopii martiri ai României de atunci. Mărturisirile dumnealui, atîtea cîte sînt, deocamdată, cîte și le aminteste sau dorește să le facă publice, deschid oricum o cale, o potecă spre ceea ce a fost la Sighet.

— Cîți ani aveți, domnule Ciolpan?

— Vorbiti-ne despre viata dumneavoastră!

— M-am născut în Vișeul de Jos. Părinții erau muncitori, tăietori de pădure. La 13 ani am rămas orfan. M-am angajat servitor la un antreprenor.

După ce-am prins puteri, antreprenorul m-a pus la tăiat pădurea. Pe urmă am plecat pe front...

— Cîtă școală aveți?

— N-am reuşit să urmez decît 3 clase primare. Cu atît am rămas pînă azi. N-a avut cine să mă întretină la scoală.

— Cît aţi luptat pe front?

— Cîţiva ani buni. Am fost mobilizat în armata ungară. Ardealul era cedat Ungariei. De la cotul Donului ne-am retras. Ca să scap de unguri, cînd am ajuns în ţară, am făcut în așa fel că am ajuns prizonier la ruși. Lăsasem acasă soția și 3 copii. Cel mai mic avea două luni cînd am plecat. Am pierdut nădejdea că i-oi mai vedea.

— Cum ați revenit în țară?

- Cu divizia "Horia, Closca și Crișan". Am stat în armată pînă în 1946, în martie, cînd am fost lăsat la vatră.
- Ați venit din Uniunea Sovietică molipsit de idei comuniste?
 Nu. Auzisem cîte ceva, da' tot ce doream eu, atunci, era să revin acasă, la copii și la soție. Nu mă interesa politica...
- Ce a urmat?
 - M-am angajat tăietor de pădure în părțile Sebeșului. Acolo se căuta mînă de lucru pentru muncă grea și plata era mai bună. În 1947 s-a deschis șantierul Salva-Vișeu și am venit că era mai aproape de casă. Mă pricepeam și nu mă feream de lucru greu și am fost făcut șef de echipă. Acolo am fost atras în partid și ales secretar. Am urmat un curs la județeana de partid Sighet de cîteva săptămîni sau luni și am fost numit instructor cu propaganda al plasei Vișeu. M-au chemat iar la o școală de partid de 3 luni la Baia Mare. După școală, mi s-a dat să coordonez plasa Iza. Răspundeam de toată activitatea politică, socială. Dar cum soția îmi era bolnavă, copiii mici, m-am lăsat de serviciul de la Iza și m-am întors acasă, la gospodărie.
- Cum ați ajuns la penitenciar?

— În 1949 am fost chemat la Sighet și făcut locțiitor politic la penitenciar.

— Ce sarcini aveați și ce penitenciar era la Sighet?

— Mi s-a spus că eu, ca muncitor și membru de partid, trebuie să asigur legalitatea, ordinea și liniștea în penitenciar, să am grijă să nu fie bătuți deținuții, iar gardienii și milițienii să se echite corect de datoriile ce le aveau. Penitenciarul era de drept

comun. Mai trebuia să prelucrez cu deținuții problemele partidului, să-i informez ce vrea partidul, încotro se îndreaptă țara...

- Mai departe!

— În 1950, am fost chemat la București la ministerul de interne, la o ședință. Acolo mi s-a spus că am fost selecționat și va trebui să urmez o școală de 5 luni. Și am rămas la școală.

- Ce vi s-a predat la acea scoală?

— Cunoștințe de militărie, de pază a penitenciarelor, de drept, de lucru cu documente secrete. La sfîrșit am dat examen la care a asistat și un membru al C.C.

— Țineți minte cine a predat cursurile?

— Nu. Era un general de interne, dar nu-i rețin numele . . .

— Şi?

- Mi s-a spus să mă întorc la Sighet, unde voi avea o misiune specială, de care voi răspunde cu viața. Mi s-a dat o gardă de 23 oameni, soldați, sergenți și caporali și plutonieri de miliție. La Sighet va fi o unitate specială despre care nimeni nu trebuie să știe absolut nimic, mi s-a spus. Secretul era marea noastră misiune. Așa am ajuns locotenent și comandant al penitenciarului Sighet.

- Era cel de drept comun?

— Nu. Deținuții de drept comun au fost mutați în altă clădire, sub forma că erau prea mulți și nu mai încăpeau. Noi am organizat unitatea specială și am așteptat cîteva luni. La 1 mai 1951, trei dube au sosit spre seară de la București. Erau însoțiți de o mare pază, de ofițeri și un general maior de securitate.

- Cum il chema?

 Nu știu... (Va face eforturi să-și amintească, dar fără rezultat — n.a.)

- Cîți deținuți se aflau în dube?

— 83 de oameni. Nu știam cine sînt. Erau deja repartizați în camere! (Celule — n.a.). Fiecare își avea locul dinainte stabilit. Pe rînd, doar cîte unul au fost duși în celule de către paznicii care i-au însoțit pe drum, urmați de mine și de general.

- Cîte locuri avea o celulă?

— Aveam celule de 6, de 4 și de o persoană. Episcopii, preoții stăteau în celule mari. Fruntașii politici erau în celule separate. Nu aveau voie să se vadă, să se audă, să vorbească între ei. Nici noi nu

aveam voie să vorbim cu ei, decît strictul necesar și la orele de verificare.

- Nu există registre, acte, documente, conform cărora i-ați primit?
 - Absolut nimic. Mi s-a interzis să scriem un rînd. Nici vorbă de documente. La școală învățasem cum se ține evidența, secretul lor. Dar mi s-a interzis s-o fac. Tot ce am primit de la general a fost un tabel pe care l-am ținut într-o casă de fier și foarte multe dispoziții verbale. Nimic scris. Și amenințări că răspund cu capul.

- Cum arătau cei 83 de oameni?

— Bătrîni, slabi, bolnavi, speriați... Niște umbre... Unul din ei, Brătianu — am avut trei în penitenciar — a fost scos pe brațe din dubă și dus în celula lui.

- Nu putea merge?

- Era în comă. Așa ajunsese. Am întrebat ce s-a întîmplat? "Nimic. E bătrîn", mi s-a spus. "Și ce să fac cu el?" am insistat. "O să-l îngropi în secret într-un loc ferit" mi s-a spus. Era un bă-trîn frumes, cu barbă albă ... A și murit în noaptea aceea ...
- Şi unde l-aţi îngropat?
 - În cimitirul spitalului, într-o margine . . .
- Ce s-a întîmplat după ce deținuții au fost repartizați și în-chiși în celule?
 - Generalul mi-a explicat doar mie că ei sînt izolați complet de țară. Nu aveau voie să știe unde sînt, să scrie, să primească absolut nimic în afară de medicamente, hrană și haine. Izolarea era necruțătoare. A venit și un locotenent de contrainformații care supraveghea totul. Și pe deținuți și pe oamenii mei și pe mine. Generalul mi-a cerut șă am grijă de deținuți, să nu-i batem, că nu-s condamnați, nu-s judecați, ci doar izolați! Mi-a cerut să raportez orice eveniment în legătură cu ei, dar totul cifrat. Nimic scris. Și fără să pomenesc sub nici o formă nume. Nici un fel de nume.
 - Bine și atunci cum comunicați?
 - La securitate, la interne, ei aveau lista cu numele și numărul celulelor respective. În prima noapte a murit Brătianu. Dimineața eu am raportat cifrat: "La camera nr... s-a stins becul azi noapte spre ziuă". Asta însemna că a murit. Sau "La nr... becul arde din ce în ce mai slab". Asta însemna că omul e pe moarte.

— Ceistu stia de tabel?

— Nimeni în afară de mine. Așa știu eu. E posibil să fi avut și el un tabel. Dar cred că raporta ca și mine cifrat.

- Deci nu există în mod sigur nici un document despre cei

tinuți la Sighet?

— Nici un cuvînt scris. După toate regulile scrise și nescrise ale penitenciarelor ar fi trebuit să fie trecuți într-un registru, să aibă o fișă. Mi s-a interzis să scriu, să țin o cît de mică evidență.

— Cine erau cei adusi la Sighet?

— Trei Brătieni, Gh. Tătărescu, Ilie Lazăr, Ion Mihalache, Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrăscanu, episcopii greco-catolici Frențiu, Rusu, Suciu

— Cel care a făcut Unirea de la 1 decembrie 1918?

— Da... cred că el... Au mai fost niște generali bătrîni, preoți și niste medici.

— Episcopul Iuliu Hossu n-a fost aici? (Știam că n-a fost, dar am vrut să văd corectitudinea răspunsului — n.a.)

- Nu. El n-a fost.

— Cum era organizată paza penitenciarului?

— S-a pus la punct o pază dublă, severă și sigură. În afară, paza o asigurau soldații, deci armata. Noi nu aveam nimic cu ei. În interiorul penitenciarului paza o asigurau gardienii.

- Securisti sau militieni?

— Milițieni. Doar ceistul și cu mine țineam de securitate. O vreme eu am fost locotenent de miliție, apoi de securitate, iar de miliție și iar de securitate. Am sfîrșit prin a rămîne la miliție. Deci milițienii păzeau în interior totul. Lor li se interzicea cu desăvîrșire să vorbească cu deținuții. Dacă se ridica vreo problemă, eram chemat eu.

— Ce însemna sau cum era izolarea?

- Îngrozitoare. Deținuții nu vorbeau cu nimeni, toată ziua, tot timpul stăteau în celule. Erau scoși zilnic la o plimbare de 10—15 minute. Unii ajunseseră atît de slăbiți, încît nu puteau ieși. Uneori îi scoteam sprijiniți de gardieni să vadă cerul și să stea la aer. În timpul plimbării, gardianul stătea în curte, supraveghea.
- Puteau vorbi între ei?
 - Programul plimbării fusese organizat de la București. Aveam o curte interioară. Am împărțit-o în două. Într-o parte se plimba un deținut, în cealaltă altul. Nu se vedeau, n-aveau cum să-și vorbească. În celulă ședeau pe pat sau se plimbau. Ei

nu vedeau decît fața mea, a gardianului de serviciu și a doctorului. Atît.

- Ziare, reviste, radio?!

- Nici vorbă. Nu ei, eu ca și comandant nu aveam voie să am, să ascult radio în penitenciar sau să introduc ziare. Tocmai ca să nu ajungă la deținuți. Izolarea era cumplită. Zile, luni, să nu schimbi o vorbă, să nu auzi un cuvînt... Muțenie desăvîrsită.
- Dar cei care stăteau în celule mai mari, de 4 și 6 persoane?
 Preoții, episcopii stăteau în acele celule. Ei puteau vorbi între ei. Cei singuri în celulă sufereau cumplit.
- Ce deosebire era între acest penitenciar și cel de drept co-
 - Mare. Acolo puteau vorbi între ei, timpul le trecea mult mai ușor, mergeau la lucru; ei nu erau izolați, dar mîncarea lor era mai slabă. Celor de la izolare li s-a stabilit 3200 calorii pe zi.

— Bucătăria deținuților și a dumneavoastră, a personalului, era comună?

— Dimpotrivă, separată complet. Noi aveam o milițiancă. Ea ne făcea mîncare. La deținuți bucătăria fusese dinadins separată, să rămînă izolați. Făcea pe bucătarul un medic arestat și el care gătea bine. Mîncarea era servită numai în celule. Medicul acela parcă a fost ministru...

— Au fost chinuiți oamenii acolo?

— Datorită izolării nemiloase, da. Foarte tare.

— Dintre cei veniți cîți au murit?

— Pînă în 1955, cînd am plecat eu, au murit peste 50. Alții au plecat de la noi... Au și rămas mai departe unii...

— Cînd murea un deținut cum se proceda?

— Mergeam cu medicul spitalului din Sighet și cu medicul penitenciarului și făceam un proces-verbal. Cauză a morții se trecea diagnosticul care-l avea bolnavul.

- Concret, dacă puteți? Lui Maniu, bunăoară?

— La Maniu s-a trecut diabet avansat și prostată. Încă un lucru curios: ni s-a interzis să facem acte de deces, așa cum cereau legile țării! N-am făcut certificate de deces.

— Şi-i îngropați fără ele?

— Desigur. Așa sunau dispozițiile.

— Şi cu procesele verbale ce făceați?

— Le trimiteam la București. Eu am tot cerut să facem certificate și de aici mi s-au tras neplăceri.

- Cine vă controla?
 - Numai Bucurestiul, internele.
- Cine de acolo?
 - De la Direcția generală a penitenciarelor. Erau trei care vorbeau cu mine: Baciu, Bădică și Sloboda. Și un general.
- Ce grad aveau primii trei?
 - Nu mai țin minte...
- Cum era o celulă?
 - Un pat, o pernă cu paie, o saltea cu paie, două-trei pături, un cearșaf, un hîrdău și o fereastră sus, încît nu ajungeai la ea. Cearșafurile le-am scos după ce un deținut s-a spînzurat cu o frînghie făcută din ele.
- De ce era frig la Sighet?
 - Cînd s-a făcut penitenciarul, nimeni nu s-a gîndit că nu aveam cu ce să-l încălzim. În prima iarnă am pus soba de tuci în celule și am scos hornul pe geam. În prima iarnă a fost frig. Apoi s-au pus calorifere.
- Exista si medic?
 - Da. Doctorul Lungu avea o jumătate de normă la noi. În fiecare dimineață intram amîndoi în toate celulele și el constata cum sînt deținuții și de ce au nevoie. Era interzis să se vorbească altceva cu deținuții, decît despre starea sănătății lor. Doctorul Roxin de la spital venea la cazurile mai grave.
- Aveați médicamente?
 - Da. Exista un dulap cu tot felul de medicamente și medicul le lua în prezența mea. Cheia se afla la mine.
- Ținea vreo evidență? Scria cui ce a dat?
 - Pentru nimic în lume. Era cu desăvîrșire interzis să scrie.
- Doctorul Lungu mai trăiește?
 - Nu mai știu... A plecat de aici... Am auzit că e în Israel...
- Niciodată nu discutați cu deținuții?
 - Nu.
- De ce?
- Păi fiindcă era interzis și ne era frică. Ceistul ne urmărea.
- Au fost cazuri cînd gardienii au vorbit cu ei?
 - De unde stiţi!?
- Nu stiu. Intreb doar.
 - Au existat cîteva cazuri. Miliţienii au fost imediat mutaţi disciplinar de la noi. Nu le plăcea la noi, era greu. Izolarea o suportam și noi anevoie.

- Maniu a fost aici?
 - Da. L-au adus în toamna lui 1951. A sosit cu o gardă, într-o mașină mică, legat la ochi.

- Cum vi s-a părut?

— Un om destept, demn; se plîngea mereu de frig. Suferea de diabet și de prostată. O dată i-am dat o pernă electrică... Era foarte bolnav...

— A fost anchetat cît timp a stat în Sighet?

- O singură dată. A venit un colonel de la București, de la interne.
- Unde 1-a anchetat?
 - Exista o cameră, la etaj, în clădirea administrativă. Acolo l-am dus. Am rămas puțin la anchetă, pe urmă eu am ieșit. Niciodată nu participam la anchete.

— Atunci despre ce a discutat colonelul cu Maniu?

- Despre povestea aceea cu Cairo... La un moment dat, Maniu a protestat că nu erau adevărate niște fapte ce i se puneau în socoteală lui. Pe altele le-a recunoscut, vorbind curgător și frumos.
- Cînd a murit?
 - În primăvara lui 1952.
- Cum? Vă mai amintiți?

— A murit la 3 dimineata....

— În cărți și ziare apărute în Vest, după mărturiile unora, care au fost întemnițați la Sighet, el a fost băgat într-un sac și tîrît pe jos spre jesire. Se mai spune că a înghetat, în celulă...

— Nu. N-a fost așa. L-am pus într-un sicriu de *scîndură și cu o căruță l-am dus pe înserat, în taină, în cimitirul spitalului. L-am îngropat acolo și mi-am fixat un reper după un nuc. După acel nuc l-am găsit mai tîrziu, cînd au venit de la București și l-au dezhumat. L-au dus în satul natal, la Bădăcin.

- Cine I-a dezgropat? În ce an?

- În 1967. Era acolo un teren viran pe care pășteau vitele... Abia i-au găsit rămășițele... Nucul mi-a fost de ajutor...
- Au fost și rudele?
 - Nu mai țin minte... Parcă...
- Cine săpa gropile?
 - Deținuții de drept comun. Li se spunea că a murit unul de-al lor.
- De ce-i îngropați în cimitirul spitalului?
 - Așa mi se cerea. Cred ca să derutăm lumea. Să creadă că a murit cineva din spital, care nu avea pe nimeni... Așa mă gîndesc eu...
- Căruța cu sicriu cine o însoțea?
 - Eu în civil și alți milițieni, de obicei.

- Cum ati anuntat evenimentul?

— Ca întotdeauna: "În celula nr... s-a stins becul". Ei stiau.

— Cine a întocmit actul de deces?

— Repet, nu era vorba de nici un act, ci de un proces verbal. L-au întocmit doctorii Lungu, Roxin si cu mine. O simplă foaie de hîrtie...

- Pătrășcanu cît a stat la Sighet și cînd?

— Nu mai rețin exact. În 1953 parcă... A fost adus de o gardă, într-o mașină mică, legat la ochi și a rămas cîteva luni...

- Tot izolat?

— Complet! Nu știu dacă a schimbat zece cuvinte cu noi atîta cît a fost în penitenciar...

- L-au anchetat?

- Niciodată.

- Vi s-a cerut ceva în legătură cu el?

— Nimic. Eram întrebați ce e în camera nr... și raportam că becul arde foarte bine. Era mult mai tînăr decît ceilalți deținuți, dar tare abătut. Părea un om energic, deștept, dar trist...

- Cînd, cum l-au dus?

— A venit o gardă specială pentru el. Am primit ordin să-l îmbrac, să-l pregătesc pentru plecare. Atunci, fiind numai noi, am schimba cîteva cuvinte.

- Vă mai amintiți acele cuvinte?

— Da. Cam următoarea discutie a fost:

— Au venit după mine?

— Da.

- Nu e bine, domnule comandant. Nu e bine ...

- Poate vă eliberează . . .

- Nu, a răspuns el întunecat si necăjit.

— De ce?

— O să auziti! Nu e bine. O să auziti!

Au fost ultimele lui cuvinte. Mai tîrziu am aflat că l-au executat.

— Cîte celule avea penitenciarul?

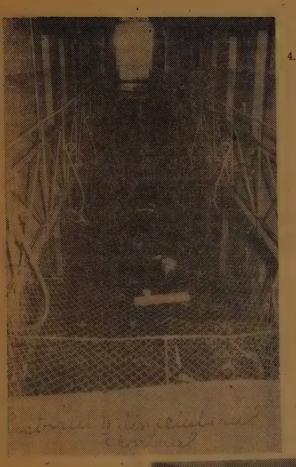
-- 70.

- Cum erau acei oameni, cum vi se păreau?

— Bătrîni, bolnavi... Cumsecade... Eu habar nu aveam ce-au făcut, de ce sînt aduși... Executam ordinele!

— Care dintre ei a fost anchetat cel mai mult?

— Mihalache a fost mult anchetat. Veneau de la București și-l chemau la anchetă. El nu vorbea. Atunci îl băgau în celula fără geam unde era noapte

4. Imagine din interiorul închisorii

5. Curtea interioară. Comemorarea martirilor

. totală și nu putea sta decît în picioare. L-au anchetat mult...

- Ai văzut, ai participat la vreo anchetă?

— La nici una. Nu aveam voie să stau nici aproape. Mă chemau ei cînd terminau...

— Mihalache a murit la Sighet?

— Nu. A plecat de la noi în 1953. Nu cunosc ce s-a mai întîmplat cu el...

— Ei n-au stiut unde se află?

- Nu. Unul singur a bănuit, ori a aflat: Ilie Lazăr. Într-o zi, mi-a spus repede, fără să-l mai pot opri: "Domnule comandant, dacă ar ști maramureșenii mei că-s aici, ar îmburda închisoarea". El era dintr-un sat de lîngă Sighet...
- N-au protestat, n-au cerut să scrie acasă, n-au cerut nimic, deținuții de la Sighet?
 - Nu. Se vede că li s-a spus că nu au dreptul la nimic. Politicienii n-au cerut nimic. Episcopii au cerut să primească știri de la familii... Degeaba. Ei se rugau, făceau slujbe, dar fără pic de gălăgie.

- Si ei erau complet izolați?

- Nu. Stăteau mai mulți, în celule de 4 și 6. Pe ei îi mai scoteam la munci . . . Aveam aprobare.
- Ce munci?
 - Făceau curețenie, spărgeau sau tăiau lemne... spălau vase... încărcau sau descărcau alimente... gunoaiele...

- Ce drepturi aveau deținuții?

- Drepturi, de unde pînă unde? Totul le era interzis. Ba nu, uite că-mi vine minte: puteau să nu iasă la plimbarea de 10—15 minute. Și să doarmă cu lumina aprinsă.
- li lăsați?
- Sigur. Asta era voie. Precizau instrucțiunile.
- Care dintre ei au dormit cu lumina aprinsă?
 - Maniu și Mihalache. Și alții . . .
- Ați bătut dumneavoastră pe careva?
 - Nu.
- Nimic, nimic, niciodată?
 - L-am lovit pe unul cu o curea. Bătea mereu în calorifer și m-a scos din sărite. L-am lovit peste corp cu o curea. Atîta tot. Ni s-a interzis să ne atingem de ei. Aveam voie doar să-i sprijine gardianul la plimbare pe cei prea slăbiți...
- Dar doctorul?
 - El vorbea cu ei și-i consulta dacă ei cereau. Numai în prezența mea.

- Era liniște în închisoare?
 - Groaznică. Nu se auzea nimic. Ca în mormînt...
- V-a înjurat vreunul dintre ei?
 - Nu. Nicodată. Unul mi-a mulțumit mult la plecare.
- Cine?
- Tătărăscu.
- De ce?
- A avut o hemoragie mare. M-au adus de acasă și eu am chemat pe Roxin, Lungu era acolo, în cîteva ore i s-a oprit hemoragia. După cîteva zile și-a revenit. Mi-a mulțumit, iar cînd a plecat mi-a spus: "O să-ți fiu recunoscător. Îți mulțumesc!" Nu l-am mai văzut, nici n-am mai auzit de el...
- Au rămas lucruri de la acesti oameni?
 - Da. Unele chiar de mare valoare.
- Ce lucruri?
- Aur. Inele, dinți, cruci suflate în aur...
- Ce v-a impresionat mai mult?
 - Crucea episcopului Suciu era din aur și avea 72 de diamante. Episcopul Frențiu avea un ceas de aur. Unii mi-au dat ei dantura de aur s-o pun în sacul lor.
- Ce sac?
- Fiecare avea un sac cu ceva lucruri personale. În acele săculețe am pus lucrurile și o hîrtie cu inventarul lor. Săculeții i-am pus în trei saltele mari și cu o dubă au fost toate duse la București, la ministerul de interne. Fiecare săculeț avea numărul celulei. Ce s-a întîmplat cu ele, nu mai știu...
- Alte amintiri?
 - Unul dintre Brătieni m-a chemat într-o zi prin gardianul de pază. Zgîrîiase pe perete, desenase mai toate animalele de pe pămînt. Operă de artă nu alta. Ce să facă în atîta tăcere? Îi trecea timpul mai ușor.
- Ia-ți spus ceva?
 - Că-s foarte frumoase. Nu i-am cerut să le șteargă. Nu mi-a spus nimeni că n-au voie să deseneze...
- Cît ați fost comandant al penitenciarului de la Sighet?
 - Pînă 1955. Atunci au început să mă ancheteze pe mine.
- De ce?!
- Deținuții veneau, tot ca pînă atunci, pe bază de tabel. Eu mi-am făcut o evidență secretă, a mea.

Am cerut să întocmim acte de deces, așa cum prevedea legea. Se pare că am supărat pe cineva, ori au aflat că țin evidența... Destul că a venit un colonel de la minister și cu vreo doi-trei ofițeri, o comisie să mă ancheteze. Am strigat la ei, i-am amenințat că sînt comunist și ofițer și nu permit să fiu anchetat fără motiv. Mi s-a spus că-s vinovat de abuz de serviciu, că mi-am însușit bunuri de valoare...

- Despre ce abuzuri era vorba?

— Că am dat prea multe medicamente, că mi-am însușit ceasuri. Au făcut percheziție la mine acasă și n-au găsit nimic. Aici am stat din '48, în odăile astea... Am fost scos de la comandă și am lucrat la o secție de lactate la Sighet. Între timp, mi s-a făcut un dosar la Tribunalul militar la Cluj. Am fost chemat mai întîi la București. M-a anchetat un colonel bătrîn. M-a întrebat ce legături am ayut cu Bădică, Baciu și Sloboda? I-am spus că mi-au fost sefi si lor le raportam tot ce se petrece la Sighet. Am înțeles că ei ajunseseră în anchetă, că din pricina lor am fost eu anchetat. Asta e convingerea mea. După ce m-am întors acasă — am mai avut si o înfățisare la Cluj, la un procuror militar — mi s-a trimis hîrtie scrisă, o am, că am fost scos de sub urmărire, deoarece nu există nici o probă pentru dovedirea ascuzatiilor ce mi s-au adus.

- Unde ati mai lucrat?

La cadrele Sfatului popular și apoi, pînă în 1971, cînd m-am persionat, instructor la cinematografie pe raionul Sighet.

- Ați mai fost anchetat apoi?

- Niciodată.

- Ce spuneți despre vremurile acelea?

Domnul Ciolpań tace. A vorbit încet, greoi, obosit. A spus ce și cît a vrut. Adevărul, asemenea filoanelor de aur, e ascuns în mult steril. Poate am dat deoparte sterilul și am readus în lumină cîteva adevăruri. Oricum, e doar un început. Viața n-o poate opri nimeni în loc. Domnul Ciolpan adaugă încet:

— Vremurile nu-s întotdeauna cum vrea omul...

VIOREL CACOVEANU

(Din Revista "TRIBUNA" — săptămînal de cultură, Seria nouă, Anul II, nr. 24 (1747), 14 iunie 1990 și nr. 25 (1748), 21 iunie 1990, paginile 8.).

IULIU MANIU (1873—1953)

Personalitate marcantă a vieții politice românești, căreia timp de aproape cinci decenii i-a imprimat dimensiuni neasemuite, Iuliu Maniu a constituit un simbol al unității naționale, al dreptății sociale și al moralei creștine, omul cu o profundă înțelegere a dimensiunilor spirituale și morale ale poporului român. În calitate de parlamentar, de ministru și prim-ministru, de președinte al Partidului Național Român și, mai apoi, al Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu a exprimat, în întreaga sa activitate, interesele vitale naționale și sociale ale poporului din care s-a născut, a onorat apartenența la marile idealuri de progres, libertate și democrație ale vremii, s-a afirmat ca un exponent intransigent contra revizionismului de orice fel, pentru apărarea independentei, suveranității și integrității feritoriale a României. În anii dictaturii - carlistă, antonesciană și comunistă - Iuliu Maniu s-a manifestat cu o intransigență și o consecvență rar întîlnite pentru apărarea valorilor democrației, a principiilor libertății și demnității umane, reprezentînd centrul polarizator al rezistenței românești, expresia cea mai hotărîtă a luptei împotriva comunismului și a ocupației străine. Acestea Iuliu Maniu le-a plătit scump, extrem de scump, cu prețul libertății și al vieții. De aceea, el rămîne în conștiința poporului român ca o figură luminoasă

de luptător și martir, care a marcat, prin viața lui dramatică, o jumătate de veac de istorie românească.

Fiul magistratului Ioan Maniu și al Clarei Co oianu, strănepot după mamă al lui Simion Bărnuțiu, Iuliu Maniu s-a născut la 8 ianuarie 1873, la Bădăcin (Sălaj), străveche vatră de viețuire românească, încărcată de glorie și vitejie. După terminarea studților primare, la Blaj, și a celor secundare, la Zalău, urmează, în spiritul tradiției familiei, cursurile de drept la universitățile din Cluj, Budapesta și Viena, luîndu-și doctoratul în drept, în 1896. Ales ca avocat al Mitropoliei unite române de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul în Blaj, a ocupat acest post pînă în 1915, cînd a fost încorporat în armată.

Calitățile morale, politice și profesionale ale lui Iuliu Maniu s-au vădit de timpuriu, căci încă din perioada studenției a intrat în vîltoarea luptelor politice naționale, participînd la manifestările memorandiste (1892—1894) de mare rezonanță națională și internațională, pentru apărarea și promovarea drepturilor legitime ale românilor, împotriva politicii guvernelor ungurești de deznaționalizare și oprimare, a monstruosului proces intentat lui Ioan Rațiu, Geoge Pop de Băsești, Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Teodor Mihali și celorlalți fruntași memorandiști.

Activitatea sa laborioasă și tenace în rîndurile studențimii (era președinte al Asociației studenților români, sîrbi și slovaci și membru în comitetul societății "Petru Maior") și, în general, în cadrul mișcării naționale nu a rămas neobservată. La numai 24 de ani, în 1897, Iuliu Maniu a fost ales în Comitetul Executiv al Partidului Național Român, participînd activ la întreaga gamă de manifestări ale acestuia. Adesea, el s-a remarcat prin finețea tactului de a netezi asperitățile, salvînd, ori de cîte ori împrejurările o cereau, armonia și unitatea partidului.

După Conferința națională a P.N.R., din 10 ianuarie 1905, Iuliu Maniu, alături de ceilalți luptători români, a fost prezent cu vorba și cu fapta la adunări publice electorale sau la adunări de protest împotriva legiuirilor ungare reacționare, organizate la Blaj, Mediaș, Sibiu, Brașov, Vințul de Jos, Teiuș, Alba Iulia, Reghin, Sebeș etc., unde cunoaște mai îndeaproape viața țărănimii, elementul fundamental al miscării na-

tionale.

Ales deputat în Parlamentul ungar, în cercul electoral Vințul de Jos, între anii 1906—1910, Iuliu Maniu a rostit mai multe discursuri, cu larg ecou politic, relative la starea țăranului român, la legile școlare de maghiarizare ale lui Apponyi, la colonizări, la recruți și armată și, mai ales, asupra concepției șovine a ideii de stat unitar maghiar, în cadrul căruia naționalitățile, ce constituiau două treimi din populația țării, urmau a fi "integrate", "asimilate", "deznaționalizate". 1

Concomitent cu lupta politică de la tribuna Parlamentului, Iuliu Maniu a desfășurat o rodnică activitate implicată în unele momente politico-culturale-naționale: deschiderea Muzeului Național, în Palatul As-

¹ Dr. Iuliu Maniu, Discursuri parlamentare rostite în Camera Ungariei din 29 mai—31 iulie 1906, Blaj, 1906.

trei din Sibiu (1905), Expoziția Jubiliară de la București (1906), manifestările jubiliare ale "Gazetei Transilvaniei", la Brașov (1908), Ligii culturale de la București (1911) și serbările jubiliare ale "Astrei" de la Blaj, din 28—30 august 1911 care, după cum se exprima Nicolae Iorga, au reliefat cu putere acel măreț ideal "de unitate, de trei ori sfînta

unitate elementară, esențială, veșnică a neamului".

Noul atac al guvernanților unguri prin înființarea, în 1912, a episcopiei greco-catolice maghiare la Hajdudorog și anexarea la aceasta a peste 80 de sate românești a stîrnit un puternic val de proteste în toată Transilvania, care a culminat prin Congresul de la Alba Iulia, din 29 mai 1912. Iuliu Maniu a avut un rol marcant în organizarea și desfășurarea, sub presedentia lui George Pop de Băsesti, a acestui impresionant "Parlament românesc", aducîndu-și contribuția deosebită în redactarea materialelor supuse dezbaterii, a rezoluțiilor adoptate. Concizia și claritatea ideilor exprimate, analiza fenomenelor respective, a implicațiilor lor asupra vietii nationale românesti evidentiază personalitatea lui Iuliu Maniu. rolul său tot mai activ și de substanță în mișcarea națională. Astăzi ne apare mult mai clar faptul că noua episcopie greco-catolică ungurească reprezenta, pe de o parte, consecința politicii de maghiarizare asupra românilor, îndeosebi a acelora din satele de la granița de vest a românismului, iar, pe de altă parte, o nouă ofensivă în aceeași viziune politică șovinistă, deoarece noi sate locuite de români urmau să-și piardă limba liturgică românească. Alte evenimente politice, precum războiul Balcanic din 1913, sau tratativele cu guvernul Tisza (1913—1914) evidențiază destoinicia politică a lui Iuliu Maniu, calitățile sale de negociator pe cît de iscusite, pe atit de tenace și totodată reafirmarea crezului său, ca al tuturor fruntașilor naționali, că Bucureștiul este centrul cultural national de unde răsare soarele pentru toți românii.

Războiul mondial a deschis o nouă pagină în istoria luptei pentru unire, în viața tumultuoasă a lui Iuliu Maniu, aflat pe frontul rusesc, iar apoi pe cel italian. Au fost ani cumpliți dar care, pe măsura scurgerii timpului, apropiau sfîrșitul calvarului și ivirea zorilor libertății, dreptății și unității celei mari. A menținut o permanentă legătură cu membrii Comitetului Executiy, participă la consfătuirea din 24 septembrie 1918, la alte lucrări de mare importanță - Declarația de autodeterminare din 12 octombrie, citită de Al. Vaida în Parlamentul ungar, la 18 octombrie, la redactarea comunicatului Consiliului Național Român Central, din 9 noiembrie 1918, de preluare de către români a întregii administratii a Transilvaniei, la organizarea Consiliilor și gărzilor naționale române. Cugetător politic de mare talent, Iuliu Maniu a observat necesitatea organizării imperioase a românilor din fosta armată austro-ungară, inițiind, la Viena (21 octombrie 1918) o Consfătuire a reprezentanților ofiterilor și soldaților români, care au ales Senatul Central al Ofițerilor și Soldaților Români din Ardeal, Banat și Bucovina, concentrînd peste 50.000 de persoane, în comitet fiind aleși general Ioan Boeriu, căpitan Traian Popa, preotul Nicolae Oprean. Tinerii soldați și ofițeri români instruiți la Viena s-au întors la vetrele lor, devenind elemente de bază ale gărzilor naționale, care au menținut ordinea și au

apărat revoluția în Transilvania.2

² Iuliu Maniu, Ardealul în timpul războiului. Pagini istorice, Cluj, 1921.

Preluarea administratiei de Consiliul National Român Central în întreaga Transilvanie, Banat, Crisana si Maramures a determinat guvernul ungar Károlyi să recurgă la noi manevre pentru mentinerea statuquo-ului în cadrul vechilor granițe, trimițind la Arad pe ministrul Oszkár Jászi, în vederea "tratativelor" (13—15 noiembrie 1918). Dezbaterile au evidentiat poziția diametral opusă a celor două delegații. Clarviziunea si hotărîrea manifestate de Iuliu Maniu în timpul discuțiilor au fost decisive, el afirmînd răspicat faptul că românii doresc despărțirea completă de Ungaria: "Națiunea română — declară Iuliu Maniu vrea să-și aibă statul său propriu și suveran. Națiunea română vrea să-și înfăptuiască suveranitatea sa națională și de stat pe întreg teritoriul locuit de români al Ardealului si al Ungariei si nu poate admite ca să se pună piedici acestei suveranităti prin enclave străine, mestesugit făcute și susținute. Ardealul și părțile mărginașe din Ungaria e un teritor compact românesc, pe care noi, românii, poporul românesc, îl socotim și-l vrem, ca stat românesc, asigurînd de sine înțeles deplina libertate națională, politică și culturală celorlalte popoare conlocuitoare. Noi nu voim să devenim din asupriti asupritori, dar nici nu putem admite o ciungărire a teritoriului românesc. (...) Constat însă, că reprezentantul guvernului unguresc nu întelege asa dreptul acesta, cum îl întelegem noi și cum îl înțelege toată lumea. Aici e deosebirea între noi, în urma căreia înțelegerea nu e cu putință"3. Iată elementul fundamental care a marcat toate epocile și pînă astăzi. Un adevărat testament politic, o cuvîntare de mare rezonanță și, totodată, de mare actualitate pentru toți aceia care vor să vadă și să înțeleagă temeinicia realității indubitabile, a raportului de vietuire si continuitate neîntreruptă a românilor, din vechime și pînă astăzi, în vatra lor străbună.

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, devenită azi ziua națională a României, a încununat procesul de făurire a statului român, visul de aur al atîtor generații. Rolul lui Iuliu Maniu a fost, în acea epocă istorică, incomensurabil, fiind implicat în toate. Dar contribuția lui Iuliu Maniu a fost decisivă în finalizarea proiectului de rezoluție, întocmit și prezentat celor de față de Vasile Goldiș. În cadrul Marii Adunări, prezidate de George Pop de Băsești, în prezența mitropoliților și episcopilor celor două biserici — ortodocși și uniți —, a numeroase personalități din toată țara, Iuliu Maniu, alături de Ștefan Cicio Pop, Alexandru Vaida Voevod, Miron Cristea, Iosif Jumanca, Iuliu Hossu, Ioan Papp, a rostit un discurs solemn, relevînd drepturile istorice indiscutabile ale românilor asupra Tranilvaniei și a celorlalte ținuturi românești, reformele și cadrul democratic al noului stat

românesc:

"Istoria ne-a învățat, că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini și de la fiii altor neamuri, ci de la propriile noastre puteri. Adevărul ce ne călăuzește acum e, că singura noastra forță, care ne poate ținea în viitor e aceea provenită prin unirea tuturor românilor... Această unire noi avem dreptul să o pretindem pe baza ființei noastre unitare naționale. Sîntem toți de aceeași tradiție și cu aceleași aspira-

 ³ 1918 la Români. Documentele Unirii, vol. VII, București, 1989, p. 330—331.
 ⁴ Unirea Ardealului evocată de Iuliu Maniu, București, 1934.

țiuni. Ce-ar mai putea să împiedice ca această unire, ce există în noi, în sufletele noastre, să se înfăptuiască în realitate: ca această Națiune Romană să fie un singur trup și suflet? Toată lumea a recunoscut acum, că fiecare popor trebuie să se constituie într-un singur stat, că numai așa poate contribui la înaintarea civilizației mondiale conform însușirilor sale proprii. Îndeosebi noi românii din Ardeal și Ungaria sîntem în drept să cerem această unire, fiindcă aici la noi e leagănul românismului. Numai o crudă barbarie poate împiedica, ca însăși vatra, leagănul, să fie despărțit, să rămînă separat atunci cînd toate celelalte se unesc. Și Ardealul trebuie să fie o parte întregitoare din corpul Națiunii Române. (...) Nimic, dar, nu ne poate sta în cale să înfăptuim această dorință. Trebuie să cerem încorporarea fără întîrziere și pe veci într-un singur stat al tuturor românilor... Noi voim pe acest pămînt al României Mari să întronăm libertatea națională pentru toți. Voim ca fiecare națiune să se poată cultiva în limba ei, să se roage lui Dumnezeu în credința ei și să ceară dreptate în limba ei. Noi care am vărsat lacrimi văzînd limba noastră scoasă din școli, biserici, justiție, nu o vom lua altora. Nu vom lua putința vieții de la alții. Nu voim să trăim din sudoarea altora, pentru că noi putem trăi din vrednicia și puterea noastră, prin munca noastră. Numai printr-un regim democratic putem întări țara noastră românească, mai ales cînd trebuie să ținem seama de cerințele vieții moderne de stat. Numai avînd un regim de drepturi și libertăți înlăuntrul țării, vom avea tăria să validităm cauza noastră în afară. Deplina libertate a tuturor straturilor sociale e o garanție pentru binele țării... Să punem temelia unei Românii Mari și unite, care în veci are să fie, ca în ea să se înfăptuiască spiritul desăvîrșitei democratii și dreptatea socială".5

După Marea Unire, Iuliu Maniu a actionat cu hotărîrea si realismul caracteristice pentru consolidarea statului român reîntregit; apărarea independenței și suveranității sale, pentru prosperitatea națiunii române. Începînd cu 1919, Iuliu Maniu a fost ales deputat, apoi senator, în toafe legislaturile României interbelice, contribuind la așezarea bazelor legislative și constituționale ale României, iar în plan extern la acele măsuri care să ducă la apărarea și păstrarea drepturilor nationale românești. Preocupat de întărirea Partidului Național Român, Iuliu Maniu a realizat unele fuziuni cu partidele conduse de Take Ionescu, Nicolae Iorga si mare fuziune cu Partidul Tărănesc, condus de Ion Mihalache, creînd, pe această bază, Partidul Național Țărănesc, al doilea partid de guvernămînt din România. Ca președinte al partidului, Iuliu Maniu a fost preocupat tot timpul de acuratețea principiilor, de realismul tacticii, de probitatea morală a membrilor, aducînd o contribuție de exceptie în elaborarea și definitivarea Programulmui P.N.T., din 20 octombrie 1926, vizînd directiile fundamentale pentru dezvoltarea societății românești, apărarea intereselor unor largi categorii sociale care urmau cu încredere Partidul National Tărănesc.

Instaurarea guvernării național țărăniste, în noiembrie 1928, sub președinția lui Iuliu Maniu, a dus la adoptarea unor legi precum: legea contractelor de muncă, care stipula durata zilei de muncă, dreptul sala-

⁵ 1918 la Români. Documentele Unirii, vol. X, p. 290-291.

riatilor la concediu de odihnă si de preaviz în caz de desfacere a contractului de muncă; legea privind reforma administrativă, prin creșterea rolului organelor administrației locale; legea pentru reglementarea circulației pămînturilor dobîndite prin legile de împroprietărire, stabilind principiul libertății depline a țăranilor de a dispune cum vor de pămîntul lor, reorganizarea Casei Rurale și a Camerilor Agricole, vînzarea pe credit a mașinilor agricole, consolidarea proprietăților țărănești, cooperația, modernizarea transporturilor, măsuri de stabilizare monetară, desființarea cenzurii și stării de asediu, amnistierea infracțiunilor politice etc. au avut o mare însemnătate în aplicarea ideilor programatice ale P.N.T. Dar drumul n-a fost usor, fiindcă fiece pas era presărat cu piedici și capcane. Iuliu Maniu a trebuit să lupte, pe de o parte, cu unii membri din propriul partid, ca Grigore Iunian și Alexandru Vaida Voevod, care au alcătuit formațiuni politice proprii, iar, pe de altă parte; cu forțele fasciste interne și mai ales din exterior, care amenintau integritatea României.

"În fața repetatelor manifestațiuni ale unor cercuri ungare și a afirmațiilor d-lui Mussolini... — spunea Iuliu Maniu de la tribuna Camerei, la 4 iulie 1934 — trebuie să constat că prin Tratatul de la Trianon nu s-au atribuit din Ungaria pentru România teritorii maghiare și că prin acel tratat Ungaria nu a fost spoliată, ci prin el s-a restabilit numai după minuțioase examinări dreptatea istorică și etnică atît de mult așteptată...În numele Transilvaniei și Banatului, ca reprezentant oficial pe vremuri al acestor provincii și ca transilvănean, îmi ridic cuvîntul împotriva oricărei încercări de atingere a Tratatului de la Trianon, care a consfințit hotărîrea de Unire națională pe vecie a poporului românesc, proclamată la Alba Iulia pe baza dreptului de autodeterminare".6

Cu aceeași convingere și hotărîre Iuliu Maniu și-a reafirmat opiniile emise încă în anii de după Unire, cu privire la realizarea unor pacte regionale, a unei Confederații a statelor dunărene sau Sud-Est Europene, care ar avea "scopul de a forma o forță comună și de a crea un teritoriu economic unitar, păstrîndu-și fiecare stat suveranitatea sa, pentru a-si asigura desfacerea produselor lor în mod rațional... Existența consolidată a Micii Înțelegeri și realizarea recentă a Înțelegerii Balçanice... sînt începuturi extrem de importante și prețioase în procesul evolutiv, de realizare a acestei Confederații". "Statul român — continua Iuliu Maniu — mai curînd sau mai tîrziu va trebui să facă parte din o astfel de unitate mare și rolul lui în această perspectivă va depinde de modul cum a știut să se organizeze și să se conducă pînă în momentul acelei noi și mari prefaceri... Cred și trebuie să creadă întreg neamul românesc în măreața chemare a poporului românesc de a deveni în aceste părți ale lumii, de-a lungul Dunării și Marea Neagră, centrul de gravitațiune al unei formațiuni puternice, mondiale, compusă din state și popoare libere, în stare să-și asigure existența lor națională și avînd forța de a contribui la progresul culturii, ordinei și propăsirii vesnic ascendente a civilizației omenești".7 Concepțiile lui Iuliu Maniu au

I Iuliu 'Maniu, Problema minorităților, București, 1924, p. 21—22; vezi și România și revizuirea tratatelor, București, 1934, p. 13—24.

rămas mereu actuale și pînă în vremea noastră, el fiind mereu prezent acolo unde s-a plămădit istoria, un apărător consecvent al democrației

adevărate, al patriotismului luminat și al dreptății sociale.

Pe măsură ce atacurile statelor fasciste contra integrității statelor din centrul și sud-estul Europei 's-au accentuat, Iuliu Maniu și-a coordonat eforturile cu ceilalți frunțași ai P.N.Ţ., participînd, mai ales în 1936, la întruniri și demonstrații publice organizate îndeosebi la București, Cernăuți, Cluj, Arad, Oradea, Chișinău, Iași, Piatra Neamț, Ploiești, Bacău, Timișoara, Pitești, Cîmpulung, împotriva zăngănitului de arme. pentru apărarea fruntariilor naționale.

Discursurile lui Iuliu Maniu, alături de cele ale lui Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Nicolae Lupu, Mihai Popovici, Pan Halippa, Mihai Ghelmegeanu, au lăsat, de fiecare dată, o puternică impresie asupra mulțimii.⁸ Încrederea în masele țărănești, substanța națiunii, a rămas mereu neschimbată la Iuliu Maniu, în tot ceea ce făcea, în toată activi-

tatea sa pusă pe altarul patriei.

Drama internă, cauzată de dictatura carlistă, pe care Iuliu Maniu a dezaprobat-o în cel mai înalt grad, a fost accentuată de năpraznice lovituri primite de România în vara anului 1940. După ce Rusia Sovietică, conform tratatului secret Molotov-Ribbentrop, a anexat Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței, a urmat Dictatul de la Viena, dintre Hitler și Mussolini, prin care partea de nord-vest a Transilvaniei a fost cedată Ungariei horthyste. În fața acestei drame naționale, Iuliu Maniu a rămas consecvent și hotărît pe pozițiile apărării neclintite a Unirii. Luînd cuvîntul în Consiliul de Coroană, din noaptea de 30/31 august. alături de alți demnitari - Nicolae Iorga, Constantin I. C. Brătianu, Nicolae Bălan, mitropolitul unit al Ardealului, George Brătianu, Victor Iamandi — Iuliu Maniu s-a pronunțat împotriva acceptării "arbitrajului" de la Viena, declarînd: "Transilvania și eu cu dînsa sîntem categoric contra dezlipirii de România și contra împărțirii ei. Noi nu putem admite să ni se răpească nici cea mai mică bucată din pămîntul strămoșesc al patriei... Niciodată nu vom recunoaște o hotărîre -- oricine ar aduce-o -- care ar stabili o rupere a Ardealului sau a unei părți a lui de la Patria Mamă:... Orice măsură trebuie luată pentru a nu ne supune la această gresală istorică și orice greutate care ar veni pe capul nostru n-ar fi prea mare pentru a salva onoarea noastră națională și vii-torul nostru național".⁹ La 1 septembrie 1940, Iuliu Maniu a adresat un protest telegrafic celor două căpetenii fasciste, iar la 28 decembrie același an le-a înaintat un Memoriu, o adevărată radiografie a realitătilor din Tranilvania, ca pămînt românesc, autohtonia, vechimea și continuitatea românilor în această vatră străbună, legitimitatea Marii Uniri, protestul solemn și solidar împotriva ciuntirii teritoriului românesc.

Aversiunea sa politică față de nazism a fost constantă și categorică, exprimînd-o curajos în orice împrejurare, acționînd tenace în această direcție. Iuliu Maniu a manifestat, în același timp, disponibilitate și initiativă în colaborarea cu Partidul Național Liberal, cu alte forțe politice.

9 Arhiva M.A.E., fond Transilvania, 1920—1940, vol. 42, f. 294; Silviu Dragomir, La Transylvanie avant et après C. Arbitrage de Vienne, Sibiu, 1943.

⁸ "Dreptatea" din 24 noiembrie 1936; "Patria" din 2 octombrie și 7 noiembrie 1936; "Dimineața" din 6 octombrie și 26 noiembrie 1936.

inclusiv cu social-democrații și comuniștii, ce se angajau, într-un fel sau altul, pe drumul rezistenței antinaziste și salvarea țării de la catastrofă. Totodată, el a susținut editarea ziarului "Ardealul", și-a dat concursul la constituirea Asociației "Pro Transilvania", Societatea "Prietenii Ardealului", a demascat și condamnat atrocitățile și crimele horthyste de la Ip, Trăznea, Mureșeni, Moisei, Sărmaș și din alte locuri din Transilvania ocupată.

Iuliu Maniu a înscris o pagină importantă în istoria rezistenței naționale din România prin inițierea și desfășurarea unor discuții cu fortele politice interne, în vederea găsirii celor mai bune soluții pentru scoaterea României din războiul alături de Axă și trecerea ei alături de Coaliția Națiunilor Unite, instaurarea unui guvern de uniune națională i care să asigure României cadrul democratic de dezvoltare și afirmare a ei în concertul popoarelor lumii. În anii 1942—1943, Iuliu Maniu a trimis mesaje, memorii, note, scrisori Mareșalului Ion Antonescu, ca și guvernelor Angliei și S.U.A., în care sublinia împrejurările în care România fusese împinsă mai întîi în orbita puterilor Axei, iar după aceea în războiul declanșat de Reichul hitlerist contra Uniunii Sovietice. La începutul anului 1944, Iuliu Maniu, cu asentimentul regelui, al celorlalte forțe democratice, a inițiat tratativele de la Cairo în vederea încheierii armistițiului dintre România și Aliați. La 18 martie 1944, în cadrul reuniunii Comitetului de direcție al P.N.T., Iuliu Maniu aprecia că în acea vreme "numai guvernul e în măsură să ia decizii importante cu scopul de a desprinde România din război, înainte ca teritoriul nostru să fie transformat în teatru de luptă... Opoziția — conchidea Maniu — va seconda orice actiune înteleaptă a guvernului". 10 Ca atare, Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, într-o Declarație Comună, cereau Mareșalului să arate germanilor că România nu mai poate da concursul său Germanie, că tara se găsește în situația de nebeligeranță. În cazul cînd Antonescu nu era de acord cu cele propuse, îi recomandau să arate regelui situația spre a aviza formarea unui nou guvern care să salveze țara. Din păcate, Ion Antonescu n-a acceptat propunerile, iar evolutia rapidă a evenimentelor a impus luarea de noi măsuri.

Socotind reunirea la 20 iunie 1944, pe aceeași platformă de acțiune a Partidului Național Țărănesc, Partidului Național Liberal, Partidului Social Democrat și Partidului Comunist, drept o reușită a democrației române, Iuliu Maniu a remis, la 22 iunie 1944, un mesaj spre Cairo în care era exprimată hotărîrea opoziției române, în frunte cu regele Mihai, de a proceda la răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui nou guvern cu misiunea de a semna armistițiul, așteptînd un ajutor militar aliat. Neprimind nici un răspuns, Iuliu Maniu a expediat două telegrame spre Cairo, la 18 iulie și 7 august 1944, în care își exprima nedumerirea în legătură cu tăcerea Aliaților. Din păcate, atunci nu se cunoștea acordul dintre guvernele sovietic și englez, din 5 mai 1944, cu privire la o împărțire temporară, dar care a rămas definitivă, a sferelor de interese în sud-estul Europei, România intrînd în zona sovietică, iar Grecia în cea britanică, acord la care, în cele din urmă și-au dat

¹⁰ Aurică Simion, Préliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944, Cluj-Napoca, 1979, p. 366—369.

consimțămîntul și Statele Unite. Un asemenea acord, perfectat și extins apoi la Ialta și Potsdam, delimitînd sferele de influență, în urma înțelegerilor dintre W. Churchill, F. D. Roosevelt și I. V. Stalin, a fost fatal

și dezastruos pentru România¹¹.

Iesirea României din Axă la 23 August 1944 și alăturarea la Coaliția Națiunilor Unite și, deci, participarea la războiul antihitlerist va deschis calea eliberării țării și pășirea ei pe drumul democrației. Acest eveniment istoric încheia o altă etapă importantă din viața și lupta necontenită a lui Iuliu Maniu pentru binele și prosperitatea națiunii române, pentru indepedența și suveranitatea României. Perioada de după, 23 August 1944 este cea mai glorioasă în activitatea politică a lui Iuliu Maniu. Dacă pînă la Unire el a fost exponentul Ardealului, după 23 August a condus bătălia democrației românești, Iuliu Maniu devenind simbolul rezistenței nationale, conducătorul ei neclintit. Nu dorim să minimalizăm în nici un fel meritele Partidului Național Liberal sau contributia luptătorilor neîncadrati în partide politice, dar nimeni ca Iuliu Maniu, pus în alternativa de a fi președinte de Consiliu al sclaviei românești sau de a muri în închisoare, nimeni n-a acceptat cu mai multă seninătate, cu mai multă hotărîre, cu mai mult eroism jertfa de sine. Imediat după 23 August îl găsim pe Iuliu Maniu la post. Semnează, alături de ceilalți membri, Manifestul Blocului Național Democrat către natiunea română, subscrie Decretul regal privind abrogarea legislatiei antonesciene și repunerea în vigoare a prevederilor Constituției României din 1923, iar la 2 septembrie 1944 Iuliu Maniu s-a întîlnit cu reprezentanții presei din București, cărora le-a făcut un larg expozeu asupra momentului politic pe care-l trăiau cu toții, un adevărat program politic.

"Trăim zile mari, zile de înaltă tensiune spirituală, de temeri și speranțe nelămurite. În clocotul acesta de evenimente și așteptări, se torc nevăzute firele unui nou destin românesc. Tocmai de aceea, cu cît vîltoarea evenimentelor este mai copleșitoare și viitorul mai enigmatic, cu cît privirile noastre trebuie să fie mai limpezi, judecata mai calmă, acțiunea mai chibzuită, țelurile mai precise și mai conștiente, nu numai la conducere, ci și în mulțimile cetățenilor"¹². În acest scop a făcut apel la unitate și încredere în viitorul României:

Iuliu Maniu s-a luptat din răsputeri pentru așezarea bazelor democratice ale României, pentru menținerea colaborării forțelor ce alcătuiau Blocul Național Democrat, susținerea guvernului Sănătescu în vederea împlinirii misiunii ce și-a asumat-o de rezolvare a gravelor probleme ale momentului politic: îndeplinirea condițiilor deosebit de grele ale Armistițiului, continuarea războiului antihitlerist, efectuarea unor reforme democratice stringente, îndeosebi pentru țărani și muncitori, condamnarea celor vinovați de dezastrul țării. El, cu realismul caracteristic și cu observația avizată a omului politic ce era, a dezvăluit faptul că "Rusia Sovietică a proiectat în mod deliberat să facă din România a țară comunistă", că forțele comuniste și procomuniste, sub patronajul arma-

Nicolae Baciu, Agonia României. 1944—1948, Cluj-Napoca, 1990.
 23 August 1944. Documente, vol. III, București, 1985, p. 10—13.

telor ruse de ocupație, au dezlănțuit atacul împotriva partidelor istorice, pentru instaurarea dictaturii comuniste. Îngrijorarea lui Iuliu Maniu pentru soarta țării crește de la o zi la alta, fapt ilustrat de multitudinea demersurilor făcute pe lîngă diferiți factori politici din țară și din străinătate, pe lîngă guvernele englez și american, cerîndu-le explicații asupra situației în care se afla România. Efortul deosebit depus de Iuliu Maniu la ieșirea României din Axă și ralierea ei la războiul Națiunilor Unite, la democratizarea tării, a fost apreciat în mod deosebit. Redăm, în continuare, Raportul reprezentantului S.U.A., în București, Burton Y. Berry, din 25 ianuarie 1945: "Unicul partid cu cea mai puternică influență politică din țară este astăzi Partidul Național Țărănesc. Această poziție este, după cum se recunoaște, datorată locului unic pe care domnul Iuliu Maniu îl ocupă în opinia poporului român. Chiar oponenții lui îi admiră cu invidie integritatea, simplitatea și strania sa abilitate politică, care îl mai clasifică încă drept cea mai proeminentă figură politică din țară. Priza pe care el o mai are și acum la public s-a bazat pe fuziunea dintre concepția națională românească și aceea a covîrsitorului element țărănesc al țării".13

Influența și prestigiul de care s-a bucurat Iuliu Maniu în rîndurile opiniei publice românești a provocat neliniște adversarilor politici care au dezlănțuit o furibundă campanie de denigrare a personalității sale, recurgîndu-se la tot felul de invective și calomnii, presa comunistă din

țară fiind secondată în această direcție de cea din URSS.

Impunerea, la 6 martie 1945, cu sprijinul direct al armatelor sovietice, a guvernului Petru Groza a însemnat o puternică și grea lovitură dată democrației române. Iuliu Maniu a fost, ca de fiecare dată, la postul de onoare, încercînd să evite catastrofa. De aceea, în noaptea de 2/3 martie, Iuliu Maniu a ayut mai multe consultări cu Petru Groza, declarîndu-i că P.N.T. va sprijini formarea guvernului de coalitie, conform declarației de la Ialta, dacă se acceptă ideea includerii în noul cabinet a unui număr proporțional de miniștri, dacă se va instaura un guvern reprezentativ, format din toate forțele politice. Intransigent cu sine, dar și cu ceilalți, Iuliu Maniu n-a făcut nici un compromis de moment decît atunci cînd acesta se dovedea a servi interesele generale, cauzei naționale, obiectivului strategic general; ba, dimpotrivă, în acele momente, compromisul politic la care era chemat ducea în mod inevitabil la comunizarea tării, la distrugerea principiilor democratice, morale și politice tradiționale românesti. Cum era și firesc, Iuliu Maniu a combătut prin cele mai diverse forme guvernul Groza, mai ales din perspectiva istorică, socotindu-l nefast pentru România, un mijloc politic "pentru a determina introducerea rapidă în statul român a sistemului comunist". Zbaterea și efortul uriaș depuse de Iuliu Maniu în acea vreme însemnau mai mult decît o chemare adresată poporului la rezistență împotriva metodelor de ruinare a democrației în România și de instituire a practicilor dictatoriale, a sistemului comunist însusi, era expresia simbolică a demersului său angajant cu orice risc, pînă la sacrificiul suprem. Constient de situația fără ieșire în care se afla țera noastră, Iuliu Maniu, în preaima alegerilor din 1946, a arătat în cadrul unei

¹³ Idem. p. 472.

consfătuiri că "urmează o perioadă foarte grea și lungă de dominație comunistă, sovietică asupra României", că "alegerile vor fi falsificate și anglo-americanii o stiu, dar nu vor face nimic". La cererea unora din anturajul său de a nu angaja partidul într-o bătălie electorală care va costa sacrificii și suferințe, Iuliu Maniu a răspuns: "Un popor are nevoie să se respecte pe sine însusi. Poporul român trebuie, în fața lumii si mai ales a propriei constiinte, să stie că s-a opus dictaturii comuniste, că aceasta s-a instaurat împotriva rezistentei sale eroice, ca urmare a unor presiuni externe. Pe această constiință se va baza renașterea lui viitoare. Eu sînt obligat, ca sef al opoziției, să organizez această bătălie politică, chiar cu pretul sacrificiului ce ne asteaptă. Am refuzat să plec în străinătate, deși mi s-a propus de către americani, pentru că stiu că servesc în mai mare măsură natiunea mea murind în închisorile sau sub gloantele comuniste, decît tinînd în străinătate cîteva discursuri. Un conducător trebuie să rămînă alături de cei pe care îi conduce, mai ales la greu". 14 Si Iuliu Maniu a rămas, a suferit, a pătimit si a murit pentru cauza poporului român.

După cum se știe, alegerile au fost falsificate și au dat cîstig de cauză Blocului comunist. În asemenea împrejurări, Iuliu Maniu a considerat că lupta opoziției românești nu se mai putea duce numai din interior, ci trebuia extinsă și în afara granitelor țării, luînd măsurile politice și organizatorice necesare. Aceasta a constituit pretextul pentru procesul politic ce i s-a intentat lui Iuliu Maniu, prietenilor săi politici, partidului pe care l-a condus cu strălucire. A fost un proces politic tipic sovietic, à la Vîsinski, străin de obiceiul, de constiinta si de sufletul românesc. Iuliu Maniu și-a asumat cu extraordinară demnitate întreaga răspundere, ca un comandant de ostire ce stie că tinuta sa este destinată Istoriei. Iuliu Maniu, ce avusese curajul să strîngă mîna maresalului Antonescu în procesul acestuia, în mai 1946, pentru a-i marca respectul său, va pleca, nu peste mult, pe același drum, al mormintelor fără nume și fără cruce, ca și el. Aceste evenimente, peste închisori si peste morminte, au pecetluit o mare și sfîntă uniune natională care a dat speranțe, a întărit caractere, a constituit suportul moral al rezistenței românesti. Urmează arestări masive, încercări de fugă peste granită, fuga în munti, rezistență îndelungată, eroică.

La 12 noiembrie 1947, Iuliu Maniu și Ion Mihalache au fost condamnați la muncă silnică pe viață, iar ceilalți fruntași la pedepse grele, toți fără nici o altă vină decît aceea de a-și fi iubit țara, de a fi luptat necontenit pentru păstrarea independenței și suveranității României, împiedicarea căderii ei sub comunism. Iuliu Maniu avea aproape 75 de ani cînd a fost condamnat "pe viață", tocmai pentru patriotismul său curat, pentru curajul său fizic și moral și, mai ales, pentru rolul său de conducător al rezistenței anticomuniste în România. Acțiunea guvernului contra opoziției democratice trebuia să ducă la anihilarea valorilor morale ale poporului, pentru a îngădui distrugerea sistematică a substanței

¹⁴ Matei Boillă, Un conducător trebuie să rămînă alături de cei pe care îi conduce, în "Dreptatea" din 26 aprilie 1991.

umane a națiunii române, spre a o putea mai ușor subjuga și subordona intereselor Rusiei. Metodele brutale, de o duritate aproape nemai-întîlnită în evoluția omenirii, îmbibate cu surogate ideologice menite a crea "o nouă societate", urmăreau moartea organică a intelectualității românești, moartea conștiinței de sine a națiunii. Oameni politici democrați, sayanți, artiști, învățători, preoți, primari, studenți au luat drumul temnițelor și lagărelor de concentrare, care împreună cu sute de mii de deținuți, îndeosebi țărani, au îns ngerat lunga perioadă de dictatură comunistă.

Iuliu Maniu, deținut și la închisoarea din Sighetu Marmației cîțiva ani de privațiuni și de neomenoase tratamente, trece în neființă la 5 martie 1953, în vîrstă de peste 80 de ani. Nicolae Carandino, aflat în aceeași celulă cu Iuliu Maniu, relatează în memoriile sale că "Iuliu Maniu suscita în închisoare același climat de nobleță morală în care toată viața se complăcuse. Nici o șovăială, nici o slăbiciune la acest bătrîn care prefera să moară în închisoare decît să fie un președinte de Consiliu care să gireze, el, democratul de o viață, un regim de sclavie... Nimeni, nici chiar defăimătorii și călăii lui cei mai îndîrjiți, nu s-au gîndit, în acest răstimp să-l înjosească, să-l degradeze prin mai mult sau mai puțin îmbietoare oferte, să-l abată sau să-l corupă. Au încercat-o cu toții ceilalți. Se știa că Iuliu Maniu putea fi ușor ucis dar în nici un fel întinat. A fost acest omagiu involuntar al torționarilor poate cel mai indiscutabil din cîte primise în timpul glorioasei sale vieți". 15

Memoria lui Iuliu Maniu va rămîne de-a pururi în conștiința poporului român, ca o personalitate proeminentă a timpurilor în care a trăit, ca simbol al democrației integrale, al patriotismului curat, al justiției sociale și al moralei creștine, omul care s-a identificat pînă la sacrificiul suprem cu aspirațiile naționale, sociale și morale ale românilor de

pretutindeni.

dr. ION IACOS

¹⁵ Biblioteca Academiei Române, Arhiva istorică, N. Carandino, Memorii, Mns. p. 102, 119.

8. Gheorghe I. Brătianu (1898—1953)

GHEORGHE I. BRĂTIANU

GHEORGHE I. BRĂTIANU s-a născut la 3 februarie 1898, la Ruginoasa, județul Iași. Era nepotul lui Ion C. Brătianu și fiul lui Ionel I. C. Brătianu, două dintre cele mai reprezentative personalități ale vieții politice ale României moderne. Cel dintîi a fost întemeietorul Partidului Național Liberal, iar ca prim-ministru al țării a jucat un rol capital în obținerea independenței de stat a României, în cadrul evenimentelor din 1877/1878. Cel de al doilea a avut un rol decisiv, ca șef al P.N.L. și prim-ministru, în desăvîrșirea statului național unitar român, în istoricul an 1918. G. I. Brătianu s-a înrolat ca voluntar în armata română, participînd cu arma în mînă la realizarea unității noastre naționale, în primul război mondial.

Este absolvent al Liceului Național din Iași, în 1916, ca în anul următor să se înscrie la Facultatea de Drept, din aceeași localitate, pe care o absolvă în 1920. Fiind atras mai ales de istorie, abandonează cariera juridică și se înscrie, din 1921, ca student la Universitatea Sorbona, frecventînd în paralel și prestigioasa École des Chartes. La Sorbona va

audia cursurile unor prestigiosi dascăli, precum Ferdinand Lot și Charles Diehl. Se dedică studierii și interpretării documentelor istorice, într-un

suflu nou, modern, neschematic.

În anul 1929 și-a luat doctoratul la Sorbona, după cel din 1923, în filozofie, de la Cernăuți, sub îndrumarea lui F. Lot, cu teza principală Recherches sur le commerce génois dans la mer Noir au XIIIe siècle, publicată în același an la Paris. După cîțiva ani urmează alte lucrări, care îl impun rapid în lumea savantă europeană. Din 1924 îndeplinește funcția de profesor universitar la catedra de istorie universală a Universității din Iași, iar din 1940, a Universității din București, după asasinarea lui Iorga. Devine membru corespondent (1928) și titular (1942) al Academiei Române, membru al Società Ligure di Storia Patria (1925) din Genova și al Institutului "Kondakov" din Praga (1935).

In anii 1930 este absorbit mai mult de politică. Fiind exclus din P.N.L., din cauză că nu se opune categoric revenirii în țară a lui Carol al II-lea, precum unchii săi, formează o dizidență, un nou P.N.L., cu-noscut sub numele de "georgist", al tineretului intelectual, care, în preajma alegerilor din 1937, va adera la pactul de neagresiune electorală cu P.N.Ţ. (Iuliu Maniu) și P. "Totul pentru Țară" (Corneliu Zelea Codreanu). Partidul Național Liberal a ieșit înfrînt din alegeri, iar P.N.Ţ. compromis. G. I. Brătianu și-a păstrat însă partidul în limitele democrației, fiind în netă opoziție ideologică cu Garda de Fier, criticînd

terorismul practicat de acesta.

Din 1934, G. I. Brătianu publică cu regularitate cercetările sale istorice, printre care vom aminti: Recherches sur Vicina et Cetatea Albă (I), Cluj, 1935, Privilèges et franchises municipales dans l'Empire byzantin, Paris — Bucarest, 1936, Une énigme et un miracle historique; le peuple roumain, Paris, 1937, Etudes byzantines d'histoire economique et sociale, Paris, 1938, Les origines du peuple roumain: les données archéologiques, Paris, 1939, și ediția românească a cărții Une énigme et un miracle historique (O enigmă și un miracol istoric: poporul român, București, 1940). Participă la Congresul Internațional de Științe istorice de la Zürich (1938), lansează un îndrăzneț proiect de istorie universală, în realizarea căruia este împiedicat de izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Venit la București, în 1940, conduce cu înaltă competență catedra de istorie universală și Institutul de Istorie Universală "N. Iorga" (1940—1947), preluînd și conducerea periodicului institutului "Revue historique du Sud-Est européen". Activitatea științifică a institutului se menține în același ritm. În 1943 publică o masivă monografie, întitulată Origines et formation de l'unité roumaine, iar în 1945, Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești, republicată în 1980, de Editura Eminescu, ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu. Despre autor și lucrare, V. Râpeanu scrie: "... Gheorghe I. Brăteanu depășește prin cercetările sale sfera propriu-zisă a unei lucrări de specialitate și își înscrie opera în domeniul filozofiei culturii românești, aducînd contribuții însemnate la definirea spiritualității noastre".

În anii 1947—1950 va dezvolta un curs universitar ținut în anii 1942—1943, în fața studenților Universității din București, cu tema "Marea Neagră și chestiunea orientală", din care avea să apară un prim

volum, La mer Noire. Des origines à la conquéte ottomane. München, 1969. În sfîrșit, în anii de după 23 August 1944 va pregăti și alțe studii, consemnate în "Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", cum și monografia Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române, ce avea să vadă lumina tiparului postum, la Evry, în 1977.

Scurta prezentare biografică se termină din nefericire dramatic. Dictatura comunistă, instaurată la scurtă vreme după întoarcerea armaței de către România, în cel de-al doilea război mondial, a supus unei crunte represiuni pe numeroși oameni politici și de cultură, a căror activitate fusese legată în mai mică sau mai mare măsură, de vechiul regim. Printre victimele represiunii s-a numărat și Gheorghe I. Brăteanu, care, după o perioadă de trei ani de domiciliu forțat, a fost arestat în anul 1950 și închis în Penitenciarul special din Sighetu Marmației, unde a decedat, în mod misterios, trei ani mai tîrziu, la numai 55 de ani.

Gheorghe I. Brătianu: Enigma' morții sale se întitulează lucrarea fiicei sale — Maria G. Brăteanu —, publicată la Paris, în 1988, prin care încearcă să reconstituie cadrul în care marele istoric și om politic își sfîrșea zilele, în celulele închisorii din Sighet. Republicarea, în traducerea lui Gheorghe David, a materialelor apărute deja în Magazin Istoric, se motivează atît prin tematica acestei lucrări, cît și prin dorința de a ne aduce o contribuție cît de modestă atît la cunoașterea vieții și activității acestei personalități, cît și la descifrarea enigmei morții sale, din sursele cele mai autorizate, în care direcție am acționat și noi.

V. DAN ACHIM

(Date biografice după Studiile semnate de Valeriu Râpeanu și Stelian Brezeanu în lucrările republicate ale lui Gh. I. Brătianu, Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești, Editura Eminescu, 1980, respectiv O enigmă și un miracol istoric: poporul român, Editura Științifică și Enciclopedică, Bucuresti, 1988).

ENIGMA MORȚII SALE

MARIA G. BRĂTIANU

Pentru ce — m-a întrebat Ion F. — vrei să publici mărturiile asupra împrejurărilor decesului tatălui tău? Oricare ar fi condițiile în care a murit, e limpede că a fost asasinat, direct sau indirect.

Întrebarea mi-a fost pusă și de alți prieteni și chiar de membri ai

familiei mele, care nu înțelegeau rațiunile acestei cercetări.

Această anchetă a fost începută mai întii de mama mea, care a încercat să înțeleagă ce i s-a întîmplat soțului ei, decedat la 55 de ani, pe cînd era încarcerat la Sighet. Ea însăși nu a aflat despre deces decît la ani după cele întîmplate, cînd i-a primit obiectele personale. Chiar dacă procedeul era curent în epocă, nu-i mai puțin adevărat că demonstra dificultatea puterii în fața unui fapt greu de explicat.

Dar primul motiv este acela că tatăl meu ar fi vrut, probabil, să se facă (o asemenea cercetare). De mulți ani mi-am propus să încerc să public mărturiile. Treizeci și cinci de ani au trecut de la moartea sa si mărturiile personale n-au lipsit. Dar trebuia să le aduni, să le provoci și apoi să încerci să faci lumină. Textul (de față) nu reprezintă decît începutul acestei cercetări. De sperat că ele vor suscita alte mărturii, care

să infirme sau să confirme cele pe care le-am reunit aici.

Biografiile apărute în România rămîn mute la acest capitol. Notele biografice asupra tatălui meu, apărute într-un dicționar german referitor la personalitățile politice din răsăritul european, ca și două texte ale unor memorialiști, publicate în Occident, menționează drept cauză a morții sinuciderea. Aceste versiuni, deși plauzibile, nu-mi părea să cadreze cu personalitatea tatălui meu, care era, înainte de toate, un istoric, deci un om avertizat asupra schimbărilor pe care le aduc timpul și istoria. Stalin a murit la 5 martie 1953; e interesant de comparat datele decesului principalelor personalități românești, deținute la Sighet, cu această dată.

Mă gîndesc că trebuie să reanalizăm evenimentele în acest context.

"Adevărul va rămîne, oricare ar fi soarta celor care l-au servit."

> GHEORGHE BRATIANU Dare de seamă (1944/1945)

MARTURIILE

Într-o carte asupra originilor poporului român, de curînd reeditată la București în franceză și în română, G. Brătianu răspunde istoricului Ferdinand Lot, care vorbise de o enigmă și un miracol — poporul român:

¹ Mărturiile au fost editate la Paris, în anul 1988, sub titlul Georges I. Brătianu: L'énigmé de sa mort.

"Pentru a fi însă în afara oricărei bănuieli de păreri preconcepute, fie ele chiar legitime, și desigur spre uimirea eventualilor mei preopinenți, voi declara că iau deocamdată de bune aceste teorii, socotind că sînt perfect justificate prin examinarea obiectivă a izvoarelor și deplin verificate prin studierea atentă a faptelor și a condițiilor istorice, în același timp, fără să-mi fi manifestat vreo preferință, va trebui să consider că toate sînt deopotrivă de întemeiate și să acord egală valoare argumentelor și concluziilor lor diferite. Este de altfel necesar ca, înainte de a începe o altă cercetare, să comparăm rezultatele de pînă acum și să corelăm datele lor, mai mult sau mai puțin convergente".²

În acest spirit am dorit să adun aici mărturii cîteodată contradictorii, în speranța că lectura lor atentă va contribui la dezvăluirea, într-o

zi, a realității istorice.

Gheorghe Brătianu moare între 24 și 27 aprilie 1953 în închisoarea din Sighet, la vîrsta de 55 ani. Era închis de 3 ani fără a fi fost nici ju-

decat, nici condamnat.

Două acte au fost eliberate de autoritățile române: unul în 1958, cu nr. 370 581, Seria C. din Sighet, menționează drept cauză a morții, survenită la 27 aprilie 1953, insuficiență circulatorie. Acest prim certificat a fost eliberat mamei mele, cu semnături indescifrabile și cu ștampilă de București.

Al doilea act, primit la Paris în 1972, seria ED 6064, menționează aceeași dată de 27 aprilie 1953, locul Sighetu Marmației, județul Maramures, dar nu mai menționează cauza morții. (Acest ultim certificat mi-a

tost adresat la Paris).

Înainte de a muri, ea însăși, în Franța, în 1970, unde locuia din 1958, mama a scris un scurt text asupra mărturiilor pe care reușise să le adune în România. Ea menționează 18 sau 20 anchete făcute cu unii supraviețuitori de la Sighetu Marmației. În acest text, mama spune că toți i-au vorbit de o cămașă pătată de sînge. Descrierea cămășii varia în privința petei. Mai mulți martori afirmaseră că ar fi păstrat o bucată din această cămașă. Majoritatea afirmau că tata s-ar fi sinucis. Instrumentul sinuciderii varia de asemenea, de la un martor la altul: unii vorbeau de un cui, alții de un ciob de pahar sau oglindă. După aceste mărturii, tatăl meu ar fi fost văzut trăind pentru ultima oară la 23 aprilie, 1953 — ziua de Sf. Gheorghe.

"Părea foarte slăbit tîrîndu-și un picior, cu privirea rătăcită". Contradicțiile relevate de aceste povestiri o frapaseră pe mama mea și iată mărturia orală pe care a lăsat-o (Mircea Eliade, Fragmente de jurnal, p. 435. Ed. Gallimard, 1973).

"Puțin după aceea, sosește de asemenea doamna Gheorghe Brătianu. Spre marea mea mirare, doamna G.B. îi cere Părintelui A.S. să-i explice problemele Răului. Privatio Boni, începe părintele. Ontologic vorbind, Răul nu există etc

După plecarea Părintelui, d-na G. Brătianu ne povestește moartea soțului ei în închisoare, în 1953. Era într-un regim celular. Din noiembrie 1952, pînă la 23 aprilie 1953, nimeni nu l-a văzut. Se crezuse doar că era mort. Apoi, în ziua de Sf. Gheorghe, cîțiva deținuți l-au zărit

² Vezi O enigmă și un miracol: poporul român (trad. Marina Rădulescu).

în curte, gîrbovit, mergînd chinuit, cu temnicerul alături. Printre deținuți erau și cîțiva episcopi greco-catolici. De la fereastra lor, i-au tăcut un semn cu mîna si l-au binecuvîntat. Gheorghe Brătianu i-a privit, dar părea să aibă ochii lipsiți de expresie. Nici o reacție. A doua zi este din nou condus în curte. Scena se repetă. Gheorghe Brătianu ridică ochii către fereastră, surîde — episcopii surîd, de asemenea, binecuvîntîndu-l. Gardianul îl întreabă de ce a ridicat ochii, ce a văzut. — "N-am ridicat ochii", răspunde Gheorghe Brătianu. "N-am văzut pe nimeni".

Temnicerul începe să-l lovească peste cap. Din curte pînă la etajul doi, el nu conteneste să-l lovească. Dar, sosit în celulă, temnicerul este cuprins de frică — și ceilalți deținuți îl aud coborînd grăbit scara.

Bolnav, epuizat, Gheorghe Brătianu avusese probabil în celulă o hemoragie internă și gardianul se speriase. A mers să cheme un doctor sau pe cineva în drept. S-au auzit pașii lor pe scară. Puțin după aceea au coborît. Gheorghe Brătianu agoniza probabil. Nu mai putea fi salvat.

În acea zi au auzit cum gardianul deschidea la fiecare cinci minute vizeta celulei și privea înăuntru. Voia să știe dacă G.B. trăia încă. Către orele 22-23, temnicerul a coborît, alergînd, pentru a chema pe alții. În celula învecinată se înțelesese: Gheorghe Brătianu murise. Dar era prea tîrziu pentru a fi scos din celulă și îngropat. Operația a avut loc

a doua zi, seara, aproape 24 ore mai tîrziu.

Persoana care a povestit acestea doamnei Gheorghe Brătianu se găsea, cu cinci sau sase alți deținuți, într-o celulă învecinată. A doua zi, ca de obicei, un gardian a trecut să facă apelul. Avea un aer beat, surd. A stat buimăcit cîteva minute înainte de a se decide să facă apelul. În sfîrșit, a mers în celula lui Gheorghe Brătianu și a ieșit cu o oală de marmeladă. Pomană, a spus el, întinzîndu-le vasul.

Părintele plecase și eu o regretam. Gîndeam: Privatio Boni...

Mă gîndeam, de asemenea, la asta: la Paris auzisem spunîndu-se că Gheorghe Brătianu s-ar fi sinucis, tăindu-si venele cu o tinichea pe care a frecat-o timp de luni de zile pentru a o ascuți. Dar această versiune era inventată de către temniceri. Foarte abili, ei lansaseră un zvon care putea prinde, pentru că se acorda cu vointa, răbdarea și eroismul victimei".

Două mărturii pe care le-am cules confirmă că fusese lovit violent. Un singur martor, părintele Deliman, care trăiește încă în România, mi-a spus că nimeni nu fusese bătut niciodată în această închisoare. Părintele face parte din Biserica greco-catolică, numită Biserica unită, care a fost persecutată și interzisă în același timp cu partidele politice. Ea este interzisă și astăzi (în 1988) și părințele trăiește muncind într-un muzeu, fără a-si face cunoscută calitatea de preot.

În 1975 am întîlnit la Paris un tînăr pictor român, Horia Bernea, venit să-și expună lucrările în Franța. Găsindu-se într-o zi singur cu mine, mi-a încredințat un mesaj din partea tatălui său, care fusese în

aceeasi închisoare din Sighet.

"Tatăl dv. s-a omorît — mi-a spus el —, izbindu-și capul de caloriferul din celulă".

Această mărturie indirectă ar necesita explicații pe care nu le puteam cere fiului. Aveau ei calorifere (în închisoare)? Notez totuși că era vorba de lovituri la cap.

La 24 decembrie 1987 am primit în fotocopie de la dl. Sporea din München, coeditor al "Mării Negre", un capitol dintr-o carte publicată în editura Dreptatea, din New York (P.O. Box 54 Time Square Station, New York 10108 USA), (capitol) intitulat File de istorie, sub semnătura lui Nicolae Carandino. În acest capitol (ca și în carte) N.C. relatează amintirile de deținut la Sighet. Între altele, el l-ar fi identificat pe Gheorghe Brătianu sub trăsăturile unui deținut cu privirea rătăcită, dezarticulat, complet terorizat de gardieni, care își băteau joc de el, punîndu-l să imite cîntecul cocoșului sau mieunatul pisicii.

El încheie capitolul, spunînd că într-o noapte ar fi auzit bătăi fără oprire în zidul care-l despărțea, chemînd în ajutor (sub forma unui alfabet Morse). Gîndind că era un șiretlic de temnicer, N.C. nu a răspuns și a avut remușcări. A doua zi, se spune în text, am aflat că G.B. s-ar fi sinucis, spînzurîndu-se cu cearșaful înnodat din care a făcut un lat.

N. Carandino era un ziarist național-țărănist, redactor-șef la **Dreptatea**, ziarul partidului. El trăiește încă în România și astfel am putut chiar, printr-un prieten, să-l întreb dacă textul era al lui. El mi-a transmis că nu-l văzuse niciodată și nu era la curent cu nimic. Pe de altă parte, din informațiile primite, cunoaște foarte bine pe editorul colecției apărute sub numele **Dreptatea**, din New York; este un anumit domn Dean Milhovan, pe numele său adevărat Mitu. Pacepa, fost șef al spionajului (Securitatea) român, afirmă că această publicație este finanțată din fondurile Securității (p. 388 a cărții sale **Orizonturi roșii** (Red. Horizons, în orig.), editura Regenery Gateway, Washington, USA, apărută între timp în franceză în Presse de la Cité, 1988).

Această nouă versiune a sinuciderii este deci practic semnată de Securitate. În orice caz, rănile par în chip constant să vizeze capul și

mai precis gîtul.

De remarcat că această "mărturie" a fost publicată concomitent cu traducerea în română a cărții lui Gheorghe Brătianu asupra istoriei Mării Negre, în Editura Meridiane, din România. Se poate pune între-

barea dacă a fost o întîmplare sau o coincidentă:

Ceream pe calea presei scrise și prin Radio (B.B.C. — emisiunea pentru România) tuturor celor care îmi puteau trimite o mărturie directă sau indirectă asupra faptelor ce au precedat moartea lui Gheorghe Brătianu sau decesul său să binevoiască să-mi scrie. Rugam, în același timp, familia, prietenii și cunoștințele mele să binevoiască să-mi facă să parvină, prin scris, propriile lor mărturii sau amintiri asupra acestui subiect.

Prima scrisoare primită era semnată de un văr al tatălui meu, Dan Brătianu.

"(...) I.G., cu care am împărțit celula la Dej, era de corvoadă la Sighet, unde a trebuit să facă curat în celula în care a fost asasinat G.B. Patul era plin de sînge și pereții erau mînjiți pînă la plafon. Ziaristul ungur Gardoni mi-a confirmat faptele citate de I.G. Se pare că Gheorghe Brătianu ar fi fost asasinat cu un piron înfipt în gîtlej și, probabil, după o luptă, ceea ce explică sîngele de pe pereți.

Să examinăm acum care erau posibilitățile unui deținut izolat la secret de a se sinucide: gardienii erau obligați să privească prin vizetă

la fiecare două minute. O sinucidere ar fi cerut mai mult timp.

9. Fotografie reprezentind familia lui C-tin (Dinu) Brătianu și rudele, în 1933. În mijloc tinărul Gheorghe Brătianu

În timpul zilei, deținutul trebuia să stea așezaț pe pat de la ora 5 dimineața pînă la ora 22. În timpul nopții îi era interzis să țină mîi-

nile sub pătură.

Era exclus să poată să aibă un ciob de sticlă sau din metal cu care să fi putut la nevoie să-și deschidă venele, deoarece nu avea nici un mijloc să și-l procure, iar cercetările foarte minuțioase și frecvente le-ar fi descoperit. (La asemenea percheziții) era obligat să se dezbrace complet, fiecare obiect fiind cercetat cu atenție. Ar fi fost dificil să ascunzi chiar un ac.

Eu însumi am fost izolat de mai multe ori la secret timp de doi ani, la Uranus, de două-trei ori la Malmeson, la Ministerul de interne, la Pitești și la Zarca-Aiud. Cunosc deci foarte bine condițiile. Erau peste tot asemănătoare.

...În cincisprezece ani de detenție n-am auzit să se menționeze decît un caz de sinucidere reușit: un deținut s-a aruncat în casa scării. După acest caz, între etaje au fost montate grilaje de protecție.

Dat fiind că I.G. era foarte tînăr în momentul morții lui G.B., el este probabil încă în viață și numele său nu trebuie citat..." (urmează numele mai multor persoane).

FAPTE SI INTERPRETARI

După moartea tatălui meu, mama a cerut, cu o întîrziere de cîțiva ani, obiectele personale ale soțului ei, obiecte care sînt la mine și pe care am putut să le examinez îndeaproape. Este vorba de un basc-beretă vechi, bleumarin, de care îmi amintesc din copilărie, o cravată, ceasul său elvețian de oțel cu lanț, pe care, de asemenea, l-am recunoscut, un petec de haină de blană din astrahan negru, provenit fără îndoială de la un guler de palton și un portofel. Am descoperit, ascuns la fund, o minusculă și subțire carte veche de rugăciuni, o mică iconiță (medalie) a Fecioarei din Lourdes, un medalion din bronz cu Sf. Constantin și Sf. Elena alături (pe o parte) Sf. Gheorghe pe cealaltă, în fine, o minusculă bucățică din religvariul Sf. Thereza din Lisieux. Cercetînd cu de-amănuntul mica carte de rugăciuni, am descoperit o gravură a Sf. Gheorghe străpungînd balaurul, asemănătoare cu cea de pe medalion.

Dacă n-ar fi fost dubla prezență a Sfîntului patronim al tatălui meu, m-aș fi putut îndoi de apartenența lor, întrucît nu-l știam pe tatăl meu pios. Pe de altă parte, mai mulți martori afirmă că a fost văzut pentru ultima oară în ziua de Sf. Gheorghe. Apropierea dintre sărbătoare și moartea sa m-au intrigat. Să fie o legătură și care? În iconografie, Sfîntul Gheorghe este arătat cu o lance în mînă, străpungînd gîtlejul dragonului.

Căutînd o explicație, am scris Magistrului H. Menges, episcop romano-catolic ce trăiește în Germania, pentru a-l întreba ce gîndește despre aceasta și să-l rog să-mi trimită mărturia sa. Mi-a răspuns la 20 martie 1988, precizînd că G.B. avea fără îndoială aceste obiecte la intrarea în închisoare, dar că nu era îngăduit nici unui deținut să le păstreze. Pe

de altă parte, monseniorul Menges preciza în scrisoare că întrebase el însuși mai mulți martori și că avea convingerea incontestabilă că G.B. nu se sinucisese. "Aceste documente indică limpede că era profund credincios și (deci) departe de a se sinucide".

În luna iulie 1988 am primit mărturia părintelui A. Rațiu, din Sta-

tele Unite.

Am încercat să-mi amintesc — scrie d-lui — cu precizie zilele petrecute la Sighet cu toți foștii miniștri supraviețuitori după 1905, cei ce făcuseră parte din guvernul Averescu și, pînă în 1948, din guvernul lui Gh. Tătărescu.

La Sighet au fost deținuți în jur de 80 foști miniștri și oameni poli-

tici, precum și 56 episcopi și preoți greco-catolici...

Închisoarea din Sighet era un penitenciar ales anume pentru a închide toți oamenii politici si toate personalitățile marcante ale vieții culturale și politice din România. Această închisoare a funcționat din 6 mai 1950 pînă la 15 iunie 1955, deci cinci ani.

Regimul la Sighet era în chip special inuman, tiranic și barbar. L-am descris într-o carte publicată în Statele Unite în 1979, Stolen Church...

La Sighet au fost închise și supuse unui regim de exterminare toate personalitățile marcante ale intelectualității românești. Printre ele, tatăl dumneavoastră, profesorul Gheorghe Brătianu. Acolo se afla, de asemenea, unchiul său Dinu Brătianu (Constantin) și Bebe (Constantin) Brătianu.

Eu îi cunoșteam din auzite și din activitatea lor profesională și politică în serviciul tării lor.

La Sighet, un grup de douăzeci și opt de preoți greco-catolici făcea corvezile pe sectoare: măturat, spălat, tăiatul lemnelor etc. Eu eram cel mai tînăr, 33 de ani. Începînd din 25 mai 1950 pînă la Crăciunul lui 1950, am reușit să identific toți deținuții foști miniștri național-țărăniști, liberali, social-democrați etc. În ciuda unei supravegheri severe, am reușit, luîndu-mi mari riscuri, să-l identific pe tatăl dv. Vorbeam franțuzește. Treizeci și șase persoane erau închise singure, în celule izolate. Unii au rămas cinci ani, mulți sînt morți, din o sută cincizeci de deținuți, cincizeci sînt morți, păstrez în minte numele lor.

Tatăl dv. a fost izolat tot timpul. Îmi amintesc că era în celula nr. 8, la parter, în 1952, anul următor a fost mutat în sectorul 3, celula 73.

Cei care erau izolați erau terorizați, supuși batjocurilor și insultelor (gardienilor) mai mult decît ceilalți, care erau în celule comune. Cîțiva s-au sinucis, ca generalul Samsonovici, G. Tătăreanu, amiralul Păiș, Radu Rosculeț. Noi, preoții greco-catolici, am presupus că și tatăl dv. s-ar fi sinucis, de asemenea, N. Carandino (care) era vecinul său în primăvara 1953. (În textul său) el dă detalii cuprinzînd circumstanțele decesului său (ale lui G.B.), care-mi sînt necunoscute. De exemplu, faptul că gardienii i-ar fi cerut să imite cocoșul, pisica sau cîinele. N-aș putea să cred, căci tot ce se petrecea într-un sector se auzea foarte bine în întreaga închisoare. Știu cu certitudine că gardienii își băteau joc de Costică Argetoianu, om în vîrstă de 86 ani, cerîndu-i să imite ursul, lupul și alte animale. El o făcea întotdeauna pentru o gamelă de mîncare în plus. Era senil și executa într-un fel grotesc tot ceea ce gardienii îi cereau să facă; se umilea într-un fel de neînțeles pentru a obține un supliment de

hrană. L-am văzut cu ochii mei, căci eram la nr. 8, și el în față, la nr. 22. Nu pot crede că tatăl dv. să se fi umilit astfel... Dar e probabil că tatâl dv. s-a sinucis, întrucît în ziua de 25 aprilie 1953 a îeșit la plimbare jos, în curte. Această plimbare de mai puțin de 15 minute era obligatorie la fiecare trei zile. Fiecare sector era obligat la liniste si tăcere. N-aveam dreptul să vorbim tare, să pronunțăm nume de persoane: era interzis, sub sancțiunea de a fi aspru pedepsit, să privim printre zăbrelele ferestrei în curtea închisorii. Un soldat avea o gheretă pe zid, la sase metri înăltime. De acolo putea să controleze toate ferestrele din partea stîngă a închisorii. Dacă vreunul făcea un gest, soldatul avea ordin să tragă. El dădea alarma și făcea un raport gardianului, care identifica celula si-l informa pe directorul închisorii, Vasile Ciolpan. Fără să mă laud, eram întotdeauna curajos și mi-am luat multe riscuri. Am fost prins asupra faptului de mai multe ori și pedepsit; am fost încarcerat într-o celulă minusculă, fără lumină. Pedeapsa consta în a rămîne descult și pe jumătate dezbrăcat, iarna ca și vara. Am fost izolat de două ori, cu ferestrele sigilate, cu un pic de hrană, cu interdicție de tutun și tăcere la plimbări, vreme de un an și jumătate. Izolarea era teribilă: singur, fără tovarăși de suferință, fără lectură, nici măcar ziarul oficial al partidului, Scînteia, cu minciunile ei, înfometati, bătuți etc.

Cum spuneam (mai sus), pe 25 aprilie 1953 l-am văzut pe tatăl dv. plimbîndu-se singur, în curte, hărțuit, forțat de paznicul său... Nu stiu dacă el (paznicul) l-a lovit. Dar tatăl dv. privea din timp în timp cerul, ca și cum se ruga sau cerea protecție lui Dumnezeu. Părea foarte obosit, abătut și deprimat. Fața îi era suptă, trăsăturile trase și triste. Părea foarte nenorocit și disperat. Gardianul nu contenea să strige, să-l insulte și să-l terorizeze. A fost ultima oară că l-am văzut. Pe 27 aprilie am

primit (stirea) mortii sale printr-un alfabet Morse inventat de noi.

În timpul nopții, corpul i-a fost transportat într-un furgon militar și îngropat în cimitirul evreiesc părăsit de pe malurile Izei. (Am fotografia acestui cimitir). Am fost dus în celula nr. 73, pentru curățenie. Pe podea, am văzut picături de sînge și pe tinetă un blacheu foarte ascuțit. Am presupus că s-ar fi sinucis dar nu sînt sigur. Totul era posibil la Sighet, unde cîteva personalități menționate mai sus s-au sinucis. E posibil ca tatăl dv., un om cu o cultură și o educație superioare și de o mare sensibilitate, să nu fi putut suporta umilințele, torturile și suferințele și să fi ajuns la acest act fatal. Numai Dumnezeu o știe și cunoaște ce e în inima oamenilor. Rezistența fizică a mai multor deținuți, mai ales printre cei care nu fuseseră nici judecați, nici condamnați (...) a avut limite. Singurul chip de a scăpa de suferințe era sinuciderea. E posibil ca tatăl dv. să fi ajuns la această extremă (soluție) (...) Noi, preoții, ne-am rugat pentru tatăl dv., ca și pentru toți ceilalți 49 alți asasinați la Sighet.

(G.B.) Reprezenta întreaga sa descendență, începînd cu Ion C. Brătianu, fondatorul "marii" Românii și sfîrșind cu Dinu și Vintilă Brătianu. Tatăl dv. i-a depășit pe toți. Cunosc multe detalii ale vieții sale. Fiind la Roma în 1939, am aflat că era unul dintre cei mai buni bizantinologi. La congresul de la București, după părerea Părintelui Severian Saloville... Chiar Zenobie Pâclișanu, un istoric al Bisericii și director în Ministerul cultelor, direcția minorităților, ne-a povestit (...) multe despre lucrările sale istorice. Pâclișanu era, de asemenea, membru al Aca-

demiei Române. Ei se cunoscuseră și colaboraseră în timpul războiului (al doilea mondial) la o revistă de istorie pentru apărarea României îm-

potriva intrigilor ungurilor care voiau Transilvania.

Păstrez eu însumi o bună amintire tatălui dv. și multă admirație pentru ultima sa probă de erudiție și spiritualitate creștină. După șederea sa, la începutul lui 1952, la izolare în celula nr. 8 parter și după transferarea sa în celula nr. 73, am fost izolat în locul său, în celula nr. 8. Era mai bine supravegheat, aproape de locul unde se aflau zi și noapte gardienii închisorii. Odată singur în această celulă, am văzut, scrijelit pe perete un plan de istorie universală, scris în franceză, probabil cu un cui. Dar am văzut, de asemenea, un crucifix desenat pe perete, însoțit de o rugăciune în franceză. Rugăciunea se adresa lui Isus Cristos. Am învățat-o pe dinafară. Era foarte frumoasă, dogmatică și poetică. Releva un spirit profund creștin, foarte sensibil și încrezător. Pedeapsa mea de izolare terminîndu-se, am repetat-o (rugăciunea) altor preoți. Din nenorocire, după 35 de ani, am uitat-o. Mă rog în fiecare zi pentru el.

După ce, vreme îndelungată, au ascuns opera scrisă, viața și moartea omului politic și istoric de renume internațional care a fost G.B., după mulți ani, autoritățile românești au permis să fie reeditate operele sale (însoțite) cu lungi introduceri pentru a explica tinerelor generații de

studenți și cititori opera și viața sa.

Valeriu Răpeanu a fost primul care a vorbit de arestarea sa arlitrară în 1950 în prefața reeditării Tradiției istorice despre întemeierea Statelor românești (Editura Eminescu, București, 1980). Moartea sa e evocată într-o scurtă frază: "încetează din viață" în închisoarea de la Sighetu Marmației" în noaptea de 24 aprilie 1953".

Stelian Brezeanu, în prefața sa la O enigmă și un miracol — poporul român, reeditată în 1988 (Editura Științifică și Enciclopedică, Bucuresti),

rezumă la fel: "moare în noaptea de 24/25 aprilie 1953".

Într-o lucrare consacrată operei și personalității lui G. Brătianu (Confluențe istoriografice românești și europene, Gheorghe I. Brătianu), semnată de Victor Spinei, acesta precizează: în noaptea de 7 spre 8 mai 1950, Gheorghe I. Brătianu este arestat și închis la Sighet, fără a fi nici judecat, nici condamnat, soartă pe care o va împărtăși și soția sa. Resemnîndu-se cu ceea ce-i era predestinat, marele istoric ar fi făcut cunoscut tovarășilor săi de suferință că ultima sa voință era de a fi înmormîntat la frontiera nordică a țării, ca să stea de pază. În viziunea sa halucinantă, el ar fi dorit, asemenea Sfîntului Dumitru din Salonic sau Sfîntului Olaf din nordul scandinav, eroi legendari ai Bizanțului și ai Normandiei, să se reîncarneze în soldat de fiecare dată cînd dușmanii ar fi pus în pericol pămîntul românesc.

În 1971, familia primi permisiunea de a înhuma osemintele în cavoul familial de la Florica (astăzi în comuna Ștefănești, Argeș), aproape de bunicul și tatăul său. A fost înhumat în acest cavou alături de unchiul său Constantin I. C. Brătianu (1866—1950), într-o nișă din dreapta, unde se poate citi următoarea inscripție: "Au murit la Sighet, neclintiți în credința lor. Osemintele așezate în aceeași criptă la 2. X. 1971".

După notele aceluiași V. Spinei din această lucrare, data decesului diferă: potrivit părințelui Laurent (prefață la ediția în franceză a Mării Negre, Editura Societas Academica Daco-Romana), 26 aprilie 1953; 25 aprilie 1953 în Buletinul de informare pentru românii din exil, nr. 23.515, mai 1979; și 27 aprilie, dată conformă cu certificatul de deces și înscrisă pe mormînt. Data de 24/25 este apropiată de cea menționată de mama mea, 23/24 aprilie.

Adevărata cauză a arestării și a morții sale ar părea a fi găsită în

explicația dată de dl. Spinei . . .

În sfîrșit, eram eu sora mea Ioana, la Florica, pentru înhumarea osemintelor tatălui meu, în 2. X. 1971, dar dorința tatălui meu privind (așezarea la hotar) a mormîntului său a fost respectată, deoarece osemintele primite nu corespundeau deloc celor ale sale. Am cerut să se deschidă minusculul sicriu, împreună cu sora mea, și am constatat (împreună cu securistul de serviciu, care ne-a cerut o semnătură) că dentiția mortului era una dintre cele mai perfecte ce ne-a fost dat s-o vedem (polițistul a făcut remarca). Era limpede că nu era vorba de Gheorghe Brătianu. Aveam două alternative: să trimitem înapoi osemintele și să facem scandal sau să continuăm ceremonia, care în sufletul nostru fusese cerută și nedefinită mai ales pentru a spune: noi nu te uităm, nu te vom uita niciodată. Unchiul său Dinu (osemintele sale) a fost recunoscut de copiii săi. Tatăl meu odihnește mereu pe malurile. Izei.

Versiunea românească: Gheorghe DAVID

[După MAGAZIN ISTORIC, scrie nouă, Anul XXV — nr. 3 (288), martie 1991 (p. 33—36) și nr. 4 (288), aprilie 1991 (p. 16—18)].

EPISCOPI ŞI PREOŢI MARTIRI

VALERIU TRAIAN FRENȚIU a fost episcop de Oradea. Născut în 25 aprilie 1875 la Reșița, a studiat la Budapesta și Viena, la Seminariile Sf. Barbara și Pazmaneum. A lucrat la cancelaria de la Lugoj, a fost apoi protopop de Oradea și a devenit episcop de Lugoj în 1912 și episcop de Oradea în 1922. După moartea episcopului Nicolescu în 1941,

Valeriu Frențiu a devenit mitropolit de Blaj, pînă în 1947.

Episcopul Frențiu, un om blînd și foarte pios, a fost organizatorul mai multor asociații religioase. El a reînnoit seminarul de la Oradea și i-a încurajat pe cei care studiau la seminar să aleagă celibatul. A fost un apreciat om de artă și un administrator capabil al diecezei. În perioada lui au fost clădite peste 25 de biserici, o școală de băieți la Oradea și liceele de băieți și fete din Beiuș. La invitația sa, membrii diverselor ordine religioase veneau în dieceză și se purtau discuții cu privire

la problemele din unele parohii.

În perioada 1940—1944, cînd trupele maghiare au ocupat Transilvania, i s-a interzis să se întoarcă la reședința din Oradea. Episcopul Frențiu a perseverat în rugăciuni și scrisori în favoarea bisericii, așa cum a protestat mâi tîrziu și împotriva naționalizării abuzive făcute de comuniști și împotriva întemnițării preoților pentru activitățile lor religioase cu tinerii. Apărarea bisericii, susținută prințr-o pleiadă de predici, scrisori, petiții sau intervenții directe la guvern a culminat cu arestarea lui în 29 octombrie 1948. A fost dus și el la Dragoslavele, alături de ceilalți episcopi. Din cauza mîncării insuficiente, lipsei de căldură și de medicamente, s-a îmbolnăvit grav și a fost internat la spitalul din Rucăr. În drumul său spre spital a fost însoțit de patru gardieni înarmați: păzeau pe un biet bătrîn ca nu cumva să facă ceva? Oare de ce le era frică?

Patru luni mai tîrziu a fost trimis la Căldărușani. Timp de 15 luni au fost izolați de lume, de diecezele lor și au suferit multe privațiuni. Dieta de șapte sute de calorii pe zi nu era suficientă. Scopul celor care îi închiseseră era clar: să le distrugă orice rezistență și să-i facă supuși. Ei, cei de la Căldărușani, erau expresia perseverenței bisericii în fața prigonitorilor. Conducătorii noștri au refuzat să se plece în fața comu-

niștilor, să-i asculte pe vestitorii fiarei apocaliptice.

Trăind acest coșmar, episcopul Frențiu a încercat să fie senin și chiar optimist. Singura lui consolare era că putea celebra liturghia în fiecare zi.

Episcopul Frențiu a fost transferat apoi la închisoarea de la Sighet, în celula 48. Nu și-a pierdut niciodată speranțele: obișnuia să spună că va celebra liturghia în catedrala din Oradea, de Paști în 1950. Așa ceva nu s-a întîmplat niciodată; ultimii săi doi ani de existență au fost petrecuți în celulă, împreună cu alți trei episcopi și alți opt prizonieri în vîrstă, și în brațele lor s-a stins în data de 11 iunie 1952, la 77 de ani. Ultimii patru ani de suferință i-au adus cununa de martir în ceruri. A fost îngropat, noaptea, de securiști într-o groapă mizeră a cimitirului evreiesc, pe malul Izei. Nimeni nu s-a rugat la capul său, iar mormîntul n-a avut nici măcar o piatră la căpătîi. Iată deci cum i-a fost răsplătită activitatea unei vieți de către stăpînii ilegali ai României.

in milio: I.P.S. Sa Mitropolitul Dr. Alexandru Nicolescu. Sensianga: Dr. Tr Vakriu Franțiu, Dreapta i Dr. Isliu Hossu. Int. Marga: Dr. Alexandru Jensus, Exempla i Dr. Ioan Bulan.

Episcopul Frențiu era episcopul diecezei mele. În 1935 el mi-a acceptat intrarea la seminarul din Oradea. Tot el m-a trimis în 1937 să-mi continui studiile la Roma. Am plîns și eu alături de toți cei care l-au cunoscut și nū-l vor uita niciodată.

IOAN SUCIU a fost episcop de Blaj, centru istoric al greco-catolicis-mului românesc. Aici s-a născut în 4 decembrie 1907, fiu al unui preot căsătorit și nepot al unui faimos predictor, Ioan Coltor. Încă din copilărie el a manifestat o deosebită hărnicie, inteligență și memorie, precum și o credință ieșită din comun.

În 1925 a fost trimis la Roma să studieze la Angelicum Athenaeum. Avea o fire extrem de sensibilă și îi plăcea deosebit de mult să călătorească prin Italia și să facă observații asupra florei și faunei. Într-o

perioadă creștea chiar pui de șerpi, stîrnind curiozitatea tuturor.

În 29 noiembrie 1931 a devenit preot la Roma. S-a întors apoi în România, angajat ca profesor de religie la Liceul de băieți din Blaj. Întotdeauna a dus o viață ascetică — la Blaj locuia într-o mansardă —, dar în același timp avea un talent deosebit de povestitor, era un psiholog foarte bun și știa să descopere sufletele oamenilor. Cu ochii săi negri și strălucitori, părea capabil să înduioșeze orice inimă. Era iertător și plin de blîndete, reusind să încurajeze pe oricine.

Plin de devoțiune, tînărul preot și-a înțeles misiunea imediat. A realizat că misiunea sa era să-i educe pe tineri. Cu minunatul său dar creator și cu priceperea de a scrie, el a alcătuit și publicat o revistă, Noua tinerețe. A scris adeseori viețile sfinte, publicînd și două cărți: Eroism (1942) și Tinerețe (1943), oferind astfel exemple inspirate pentru tinerii

români.

După sapte ani de muncă, a devenit episcop auxiliar de Oradea, în 20 iulie 1940, la 32 de ani; i se spunea "episcopul tinerilor". Îmi aduc aminte cum mi-a spus odată: "Am crezut la început că munca administrativă în dieceză mă va îndepărta de la ceea ce făcusem înainte ca scriitor și predicator. Dar nu e așa: nu sînt istovit, ci am în mine energii de zece ori mai mari". Ca episcop a exercitat o activitate și mai fertilă.

Cind ungurii au ocupat nordul Transilvaniei și episcopul Frențiu a fost exilat din biserica sa, tînărul episcop Suciu a fost lăsat să conducă singur biserica în Oradea. El vizita parohiile și îi consola după cum putea pe toți aceia care sufereau sub noua ocîrmuire, încercînd să ia legătura cu guvernul de ocupație, pentru a-și salva enoriașii de la multe nedreptăți care se terminau uneori cu meartea. Acești patru ani au fost foarte grei. În toamna anului 1940, populația a două sate a fost masacrată de soldații unguri. Ca un adevărat patriot român, episcopul a fost foarte îndurerat de acest măcel. La ani de zile după aceea, cînd a avut posibilitatea, el a dat glas supărării sale, celebrînd o slujbă în cimitirul celor care fuseseră omorîți.

În timpul episcopatului său, episcopul Suciu a continuat să răspîndească credința prin intermediul scrisului. A scris un manual pentru elevii școlii elementare, o carte de meditație, Rănile Domnului, precum și o carte de rugăciuni pentru copii, Prima întîlnire. A adunat material pentru o trilogie: Tatăl, Mama, Copilul, din care n-a redactat decît un vo-

lum. Comuniștii au ars materialul celorlalte volume, la fel ca și manuscrisul unei cărți despre Sfîntul Ioan. Aceste opere s-au pierdut pentru totdeauna.

În 1947, episcopul Suciu a fost făcut conducător provizoriu al arhidiecezei de la Blaj, pînă cînd urma să se aleagă un nou mitropolit. Din 1944, cînd comuniștii veniseră la putere, toate libertățile civile fuseseră limitate, iar libertatea presei suprimată complet. În timp ce alții acceptau imixtiunea statului în probleme de religie, episcopii catolici și-au afirmat imediat independența în această problemă, așa că au devenit centrul persecuțiilor comuniste, al căror apogeu a fost în 1948.

Un rol important în această rezistență a fost rezervat tînărului episcop Ioan Suciu. El predica la catedrala din Blaj, reușind prin arta creatoare pe care o stăpînea să atragă sufletele credincioșilor. Unele dintre predicile sale au fost chiar stenografiate, rămînînd ca o moștenire prețioasă.

Deși atît de tînăr, Ioan Suciu prevăzuse ceea ce avea să urmeze, pentru că observase acțiunea fermentului comunist în U.R.S.S. manifestat si prin reducerea la tăcere a bisericii catolice din Ucraina.

(...)

Episcopul Suciu a încercat să trimită cît mai multe scrisori de încurajare preoților, credincioșilor și în special celor tineri: "Acum a sosit ceasul eroismului pe pămîntul românesc. Biserica greco-catolică română, expresie a culturii naționale și a tradiției catolice, reprezintă prezența autentică a Mîntuitorului printre noi, și prin Hristos sîntem persecutați și noi. Cetatea lui Iisus din România este atacată acum de fiii întunericului. Să luptăm pentru moștenirea de adevăr și lumină care ne-a fost lăsată, să luptăm pentru singura cale de salvare a omului: biserica unită cu capul ei, Iisus Hristos. Vă scriu vouă, celor tineri, pentru că voi sînteți cei puternici".

(...)

Episcopul Suciu a luptat din toate puterile pentru apărarea bisericii, și viața sa de suferințe din închisoare e încă o dovadă. Autoritățile comuniste l-au urmărit, în ultimul an înaintea arestării, în toate vizitele făcute la parohii. În octombrie 1948, cordoane de soldați au încercat să-i blocheze intrarea în catedrala de la Blaj, plină de credincioși care așteptau să-i audă predica, cea mai frumoasă din cîte am auzit. Numai un adevărat sfînt ar fi putut avea un asemenea curaj.

A fost arestat, împreună cu ceilalți episcopi, în 29 octombrie 1948 și închis la Dragoslavele și la Căldărușani. În mai 1949 a fost transferat la București, într-o închisoare din subordinea Ministerului Afacerilor Interne. Aici a fost torturat, bătut, umilit. Din septembrie 1950 a fost dus la închisoarea din Sighet. În 27 mai 1953 a scăpat de suferințele trupești, murind în bratele celor din celula 44.

Vestea morții sale s-a răspîndit ca un fulger prin toată închisoarea, știam că a murit un sfînt. A trăit respectîndu-și crezul și a murit așa cum a trăit, cu sfințenie. A fost înmormîntat lîngă ceilalți martiri ai bisericii, în același cimitir părăsit de pe malul Izei, fără rugăciuni și fără piatră la căpătîi.

La intrarea în sanctuarul unei biserici greco-catolice există un perete decorat cu imagini de sfinți: iconostas. La noi se spunea că Ioan Suciu e "un sfînt ieșit din iconostas".

IOAN BĂLAN a fost episcop de Lugoj. Născut la Teiuș în 10 februarie 1880, el a studiat la Blaj, Budapesta și Viena, a fost hirotonisit în 24 iunie 1903 și a devenit ulterior protopop în București. În timpul primului război mondial a fost foarte cunoscut pentru activitățile sale parohiale și patriarhale.

Episcopul Bălan a fost un mare om de cultură, era poliglot, vorbea chiar și ebraica și greaca și pregătea o nouă traducere a Bibliei. Textul Vechiului Testament fusese publicat deja, dar Noul Testament a rămas

în manuscris, episcopul sperînd că va fi publicat.

În acei ani grei pentru biserică, mulți oameni se adunau la catedrala din Lugoj ca să-l audă pe episcopul Bălan demascînd acțiunile criminale ale comuniștilor. Ceremoniile religioase erau interzise în timpul zilei, așa că episcopul ținea slujba seara, cînd și predica, îndemnîndu-i pe credincioși să se roage.

În octombrie 1948, guvernul a dat ordin protopopului ortodox din Lugoj să ocupe catedrala catolică. Acesta a refuzat și atunci agenții securității s-au dus la preotul de acolo, părintele Ioan Ploscariu, cerîndu-i să

le predea lăcașul, dar acesta i-a refuzat.

Episcopul Bălan știa foarte bine ce se ascundea în spatele acestei inițiative: era un adevărat complot, bine-gîndit ca să cumpere supunerea bisericii ortodoxe și s-o exploateze prin resentimentul pe care acestia îl mai aveau încă față de unirea de la 1700. În timp ce se afla la Roma ca și consultant al unei comisii pontificale, Ioan Bălan a cercetat corespondența papei cu biserica din România și cu patriarhii din Răsărit. Nu exista nici un dubiu că timp de multe secole papii exercitaseră jurisdicția asupra teritoriului României și că această comuniune dată (probabil era datată, n.n.) cu mult dinaintea unirii oficiale din 1700.

Comunistii doreau să împiedice orice influențe din exterior asupra bisericii, pe care doreau s-o poată controla. Un om ca episcopul Bălan era un obstacol și deci trebuia înlăturat. În 29 octombrie 1948 a fost arestat și el, în timp ce se ruga în capelă. Stiuse ce avea să urmeze: avea deja valiza pregătită. Credinciosii s-au adunat să-l apere, dar el i-a trimis

acasă.

De acolo a fost trimis la Dragoslavele, Căldărușani și apoi la Sighet, unde a stat din mai 1950 pînă în ianuarie 1955. După aceea a avut arest

la domiciliu la Curtea de Arges si Ciorogîrla.

În aprilie 1955, după eliberarea sa de la Sighet, a redactat împreună cu ceilalți doi episcopi care mai trăiau (Hossu și Rusu) un memoriu adresat guvernului comunist, în care cereau refacerea bisericii greco-catolice românești. Imediat după aceea a fost arestat din nou și izolat în mănăstirea de la Ciorogîrla, unde s-a și îmbolnăvit, a fost dus la București și a murit în spital la 4 august 1959. Mormîntul său se află în cimitirul Belu din București.

Sper că martiriul său va sta cîndva la baza unei adevărate uniuni a

bisericii din întreaga lume.

TITU LIVIU CHINEZU, consacrat în închisoare ca episcop clandestin de București, a fost succesorul lui Vasile Atenie. Fiu al unui preot căsătorit, s-a născut în 1907, a studiat tot la Angelicum la Roma. Hirotonisit în 1930, a devenit ulterior profesor la Academia Teologică din Blaj, în perioada 1930—1946.

Avea o fire foarte blîndă și îngăduitoare și era un om foarte cult. În 29 octombrie 1948 a fost arestat și el și închis în mănăstirile Neamț și Căldărușani. În 3 decembrie 1949 a devenit episcop în clandestinitate. Din cauza sensibilității sale deosebite, episcopul Chinezu a suferit foarte mult în închisoare, deși nu s-a plîns niciodată, din contră a încercat pe cît putea să întărească speranțele celor care sufereau în jurul său. Exemplul său va rămîne viu întotdeauna pentru noi cei care am trăit alături de el.

Timp de patru ani am stat în aceeași celulă cu episcopul Chinezu, la închisoarea din Sighet. De multe ori securistul închisorii venea și ne ținea teorii despre cum ar trebui să trecem la ortodoxism cu toții. Întrozi, episcopul Chinezu i-a spus: "Domnule, sînt cît se poate de uimit să constat că guvernul comunist, care se declară ateu, manifestă atîta interes pentru convertirea noastră". Dar șeful i-a replicat: "Tu, care ești deținut, ar trebui să ai grijă ce vorbești. Există între noi oameni care știu mai multă teologie decît tine". Mai tîrziu, în aceeași zi, a venit comandantul închisorii, care ne-a spus că am fost reclamați pentru obrăznicie, ca și cum faptul că purtam costumul dungat ar fi trebuit să ne facă să acceptăm toate părerile lor. În ochii lor, faptul că eram închiși era echivalent cu lipsa dreptului de a ne apăra.

Ca să ne arate că rezistența noastră poate fi înfrîntă, conducătorii închisorii au luat măsuri drastice, iar din cauza lor episcopul Chinezu s-a îmbolnăvit grav. Nu a avut parte de nici un fel de asistență medicală și a fost separat de noi. Cu toate că ne-a implorat să nu-i lăsăm să-l ia de lîngă noi, noi nu aveam nici un fel de autoritate. A suferit groaznic în iarna aceea. Șeful închisorii, Vasile Ciolpan, a ordonat ca fereastra celulei sale să fie deschisă, în gerul acela groaznic, episcopul Chinezu

aproape că a înghețat. Agonia lui a durat cinci zile.

A fost îngropat în același cimitir, alături de episcopul Suciu, cel mai bun prieten al său. De atîția ani de zile el zace fără o piatră la căpătîi.

IULIU HOSSU, episcop de Cluj, se născuse în 30 ianuarie 1885 la Milașu Mare și era nepotul episcopului Vasile Hossu. A studiat la Blaj și la Roma, fiind întotdeauna primul din clasă. A fost hirotonisit în 1910 și a avut funcția de secretar diacezan la Lugoj și apoi la Gherla. A fost

capelanul soldaților români în timpul primului război mondial.

La 32 de ani a devenit episcop. La 1 decembrie 1918 el a fost cel care a citit proclamația unirii Transilvaniei cu patria mamă. Împreună cu alți doi membri ai Consiliului Național, a prezentat proclamația regelui Ferdinand I la București. Pentru această atitudine patriotică, episcopul Hossu a fost decerat de rege. Timp de 22 de ani el a deținut un loc ex officio de senator în parlament. Întotdeauna a fost un apărător al drepturilor românilor asupra Transilvaniei.

În 1940, cînd Transilvania a fost cedată Ungariei, episcopul Hossu a fost singurul reprezentant al românilor care avea dreptul să vorbească guvernului maghiar despre- atrocitățile petrecute. Din această cauză, studenții maghiari i-au atacat reședința episcopală în 1944 și l-au bătut.

În 1929 s-a mutat la Cluj, centrul cultural și național al Transilvaniei, unde a fondat o academie teologică și mai multe școli, punînd în permanență accent pe vocația tinerilor. A rămas cunoscut și prin grija arătată celor săraci.

Ca rezultat al activității comuniștilor, a petrecut perica la 1943—1970 în închisoare. Noi, cei care eram cu el, îi puteam înțelege tristețea. Într-o zi, la Căldărușani, ne a spus: "Nici nu vă puteți da seama cît e de dureros pentru un episcop să vadă destinul trist al bisericii și al națiunii sale. Nu poate fi comparat cu nimic alteeva decît cu suferințele lui Iisus pe cruce, cînd el a prevăzut tot ce va fi dezlănțuit prin secole de dușmanii bisericii".

În 1950, șeful securității de la închisoarea din Sighet a tot încercat să-l convingă pe episcopul Hossu să organizeze o biserică greco-catolică națională, independentă de autoritatea papei, o capcană pentru clericii întemnițați și credincioșii persecutați. I s-a explicat episcopului că oricum rezistența lor fusese de prisos, pentru că majoritatea clericilor acceptaseră unificarea, spunîndu-i de asemerea că era mai bine să se găsească o astfel de formulă de compromis.

Agentul i-a explicat că îl așteaptă credincioșii și singurul lucru pe care-l avea de făcut era să fie el de acord, dar episcopul Hossu i-a explicat că ei nu erau vinovați și că libertatea tuturor clericilor greco-actolici nu putea fi condiționată de negarea a ceea ce predicaseră o viață întreagă, pentru că de abia astfel s-ar fi putut spune că și-au abandonat credincioșii. Arestarea și învinuirea lor nu putea în nici un caz rupe unirea cu Roma, iar dacă guvernul vrea într-adevăr ca ei să fie împreună cu turma lor, atunci să-i elibereze fără condiții. Agentul, stupefiat, n-a mai putut să-i spună decît că n-ar fi crezut să existe atîta credință într-un suflet de om. Iar episcopul Hossu i-a spus: "Îi mulțumesc lui Dumnezeu că niciodată în viață nu m-am îndoit de credința mea". Acest dialog a fost notat pe o bucată de hîrtie de către episcop, ca să aflăm si noi ce vroiau de la el.

∠ Episcopul Hossu a suferit două decenii pentru credința sa. El a protestat tot timpul prin memorii adresate guvernului, cerînd libertatea religiei ∫în ultimii ani, Hossu a întreținut o corespondență bogată cu români și străini, unii chiar obținînd permisiunea să-l viziteze, în ciuda

arestului la domiciliu.

În 28 aprilie 1969 papa Paul al VI-lea l-a înălțat la rangul de cardinal, pentru serviciile aduse bisericii și pentru dovezile sale de credință, dar Iuliu Hossu l-a rugat să nu facă public acest fapt pînă la moartea lui, pentru că se temea că ar putea provoca neajunsuri bisericii. A fost ținut secret pînă în 1973, la trei ani după moartea sa. În aceeași perioadă a fost făcut cardinal și arhiepiscopul Ioan Berán din Praga. Aceste onoruri au reprezentat o consolare pentru biserica în catacombe, o recunoaștere a luptei pentru credință.

Cardinalul Iuliu Hossu a murit în 28 mai 1970, la spitalul Colentina din București, la 85 de ani. A avut o înmormîntare simplă, fără onorurile care i s ar fi cuvenit, în cimitirul Belu. În memoria sa, Alexandru Silis-

treanu a scris o poezie minunată, din care citez:

"Ți-ai purtat crucea spre Golgota deasupra Carpaților. Prin Martiriul tău am primit darul mistic". ALEXANDRU RUSU, episcop de Baia Mare (Maramureș). S-a născut în 22 decembrie 1884 în satul Șulea. După studii la Budapesta, a fost hirotonisit în 1910. A predat teologia la seminarul din Blaj și a editat revista Unirea. Mai tîrziu, el a devenit rectorul seminarului. În 1930 a devenit episcop al diecezei Baia Mare.

Ca profesor se distingea prin inteligența sa deosebită, iar ca ziarist prin forța argumentației. Ca episcop, el a manifestat întotdeauna curaj și energie, fiind stimat de oameni importanți din conducerea țării, comu-

nistii însă l-au urît.

În 1946 el a devenit mitropolit al arhidiecezei de Blaj, deși Petru Groza s-a opus (exista și o lege care stipula că mitropolitul putea fi ales numai cu consimțămînțul guvernului). În ciuda persecuțiilor, episco-

pul Rusu și-a continuat activitatea pînă la arestare.

În predicile sale din catedrala de la Baia Mare, episcopul Rusu încerca să scoată în evidență scopurile meschine ale activităților comuniste. Articolele sale pe această temă sînt adevărate documente istorice. Împreună cu ceilalți episcopi, el a contribuit la redactarea memorandumului din 1956, care cerea reînființarea greco-catolicismului; stilul său incisiv este perfect vizibil. După perioadele de detenție de la Dragoslavele și Căldărușani, episcopul Rusu a fost dus la București pentru interogatoriu.

Comuniștii au făcut eforturi să-i separe pe episcopi, sperînd să le în-frîngă astfel rezistența. Dacă măcar cu unul dintre ei le reușeau planu-

rile, programul unificării ar fi devenit legal.

În mai 1957, episcopul Rusu a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru trădare și instigare, de fapt pentru refuzul de a colabora. A fost trimis la închisoarea din Gherla, apoi la Dej și în 1963 înapoi la Gherla. Aici a fost izolat în celula 10, o celulă foarte rece de la subsol și, cum era de așteptat, s-a îmbolnăvit de rinichi. În data de 9 mai 1963, episcopul i-a binecuvîntat pe toți cei care erau cu el, spunîndu-le: "Frații mei, acum eu mă duc la Dumnezeu, ca să-mi primesc răsplata pentru viața primită de la El, trăită și sacrificată pentru El, pentru biserică și pentru români". Acestea au fost ultimele lui cuvinte. A fost îngropat fără nici o ceremonie în cimitirul deținuților; mormîntul său are numărul 133.

AUGUSTIN MAGHIAR a fost închis la Sighet și izolat în celula 36. Cîteva luni mai tîrziu am putut ajunge lîngă ușa celulei și am vorbit cu el cîteva minute. N-am să uit niciodată această întîlnire. Cînd m-a văzut la ușă, a exclamat: "O, Doamne, îți mulțumesc că mi-a fost dat să mai văd vreodată un chip omenesc". Pînă atunci nu mai văzuse de luni de zile decît figurile ostile ale gardienilor, care-l tratau cu brutalitate. M-a întrebat despre episcopi și a spus: "Doamne, îți mulțumesc că m-ai adus aici, lîngă episcopi, să sufăr în numele Tău! Facă-se voia Ta!" După un timp s-a îmbolnăvit grav și a murit în 16 august 1951.

Părintele GAVRIL BĂLAN, născut în 1916 lîngă Baia Mare, a studiat la Academia Teologică din Blaj și apoi la Roma, unde și-a dat doctoratul în teologie. În România a fost preot într-o parohie din Satu Mare și profesor de liceu. Timp de șase ani, în timpul persecuțiilor s-a tot ascuns, dar în 1958 a fost arestat și trimis la închisoare. L-am întîlnit în lagărul de muncă forțată, în 1960. De abia l-am recunoscut, se schimbase atît

de mult în acești ani de teroare și suferință. După amnistia din 1964 a reusit să-și găsească o slujbă, dar sănătatea sa era distrusă. A murit în 1970 (după cîțiva ani de activitate la Muzeul Județean Maramureș din Baia Mare, n.n.).

ALEXANDRU TODEA s-a născut la 5 iunie 1912 în satul Teleac, județul Mureș, într-o familie de țărani. Studiile gimnaziale le urmează în satul natal și la Reghin, iar liceul la Blaj. În 1933 este trimis de Mitropolitul Vasile Suciu la Roma pentru studii la cunoscuta Academie "De propaganda Fide", unde obține în 1940 titlul de doctor în filosofie și teologie. Întors în țară ocupă diverse funcții secundare în ierarhia bisericească, fiind numit în 1945 paroh și protopop de Reghin.

După desființarea Bisericii unite prin decretul nr. 358/1 decembrie 1948 e arestat de mai multe ori, reușind să evadeze în același an din sediul MI de la Reghin, ascunzîndu-se timp de trei ani. În 1950 a fost consacrat episcop de Caesaropolis, auxiliar al Episcopului Ioan Suciu, administrator al Arhidiecezei de Alba-Iulia și Făgăraș cu sediul la Blaj. Arestat în 1951, e anchetat timp de 13 luni la București, fiind condamnat în 1952 la închisoare pe viață, după ce procurorul ceruse condamnarea la moarte cu mențiunea "pericol pentru societate".

Pînă în 1964, cînd a fost grațiat, a colindat închisorile cunoscute de la Sighetu Marmației, Pitesti, Gherla, Aiud etc., fiind confesorul unor oameni politici cunoscuți, ca Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu.

La Reghin, unde s-a stabilit pe str. Apalinei nr. 34, obișnuia să primească duminica și în sărbători credincioși pentru oficierea liturghiei. În 1986 a fost ales Mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, dar nu a fost recunoscut oficial.

După decembrie 1989 a fost dezlegat de Papa Ioan Paul al II-lea de titlul formal de episcop de Caesaropolis, fiind numit Episcop de Alba-Iulia și Făgăraș și confirmat ca Mitropolit. A fost recunoscut prin decret prezidențial și a fost instalat la Blaj în octombrie 1990, cînd a reprimit reședința mitropolitană, dar nu și catedrala construită de Inocenție Micu-Klein și terminată de Ioan Lemenyi în 1847.

În martie 1990 este ales la Roma ca Președinte al Conferinței Episcopilor catolici de toate riturile. Promovarea în corpul Cardinalilor (cei mai apropiați sfetnici ai Papei) va avea loc în iunie 1991.

El a fost cel care a confirmat și a dat binecuvîntarea de trecere de la ortodoxie la greco-catolicism preotului (prezentat în comunicatul Televiziunii ca preot) Ioan Farcaș. Numirea de acum nu este întîmplătoare, legînd o tradiție, dar și o confirmare a politicii de deschidere spre Est a Papei.

(După Alexandru Rațiu, op. cit., p. 103—121. Pentru Alexandru Todea, articolul lui Ioan Cristescu, Dr. Alexandru Todea cardinal!)

DESTĂINUIRI

În legătură cu oamenii politici români și înalții prelați grecocatolici detinuti și, în marea lor majoritate, exterminați, în Penitenciarul din Sighetu Marmatiei, în perioada anilor 1950-1955, fostul director al acestei institutii, d-l Vasile Ciolpan, a făcut importante mărturisiri atît în cadrul interviului publicat în "Tribuna" (Cluj-Napoca, nr. 24-25, din 14 și 21 iunie 1990), sub semnătura publicistului Viorel Cacoveanu, cît și în însemnările personale (nepublicate), intitulate "Amintiri și memorii din viață", aflate la autor.

Întrucît din confruntarea celor două materiale si raportarea lor la realitătile istorice mai cunoscute, precum și din alte informații publicate între timp de fosti detinuti rămași în viată rezultă unele fapte si date contradictorii, am socotit potrivit să încercăm o clarificare a acestora printr-un interviu luat d-lui Vasile Ciolpan, poate singurul, ori cel mai în măsură să facă lumină în problemele rămase

încă sub semnul întrebării.

- D-le Ciolpan, în interviul dat d-lui Cacoveanu, mai întii afirmați că pentru a scăpa de unguri (respectiv de armata ungurească), cînd ati revenit în țară ati făcut în asa fel încît să ajungeți prizonier la rusi. Dacă ne oprim aici, înseamnă cà ati căzut prizonier pe teritoriul românesc, undeva în Moldova sau Bucovina. La întrebarea următoare pusă de d-l Cacoveanu: "Cînd ați venit în țară?" răspundeți că o dată cu Divizia "Horea, Closca și Crisan", care, după cum stim, s-a format pe teritoriul Uniunii Sovietice. De aici confuzia. Unde si în ce împrejurări ati căzut prizonier la rusi?

> — Da, recunosc că am produs confuzie. Realitatea este că am căzut prizonier la răsărit de ținutul si orașul Colomeea. Ungurii îi ziceau Galitia. Deci pe

teritoriul U.R.S.S., în martie sau aprilie 1944.

- În materialele amintite afirmați că, după sosirea la penitenciar a celor 82 de "oaspeți", primul care a fost scos din dubă, adică "cel cu barbă albă pînă la brîu", ar fi fost Gheorghe Brătianu, aflat în stare de comă, și care a și decedat în acea noapte. Or adevărul istoric ne arată că cel ce a decedat în noaptea următoare sosirii nu a fost Gheorghe Brătianu, ci unchiul său, Constantin Dinu I. C. Brătianu, fost presedinte al P.N.L. (1934-1947), care atunci avea 84 de ani.

> — Recunosc că, neavînd acte la mine, n-am putut verifica adevărul. Așa mi s-a spus, așa am retinut. Si acum pot preciza că cel în cauză, cu barbă albă si lungă (...), cel mai bătrîn dintre toti, cel care a murit în prima noapte, nu a fost Gheorghe Brătianu ci, așa cum ați precizat d-voasră, Constantin Dinu I. C. Brătianu.

- În schimb nu se cunosc prea bine nici împrejurările în care a murit Gheorghe Brătianu, marele istoric român, fiul lui Ion (Ionel) I. C. Brătianu, înfăptuitorul Marii Uniri a tuturor românilor din 1918. De foarte mulți ani, Maria G. Brătianu, fiica distinsului cărturar român, încearcă să afle împrejurările tragice în care a decedat tatăl său, la numai 55 de ani. Răspunsurile primite pînă acum sînt contradictorii: ba că s-a sinucis (cu un cui, ciob de pahar sau de oglindă, ori că s-a spînzurat cu un cearceaf sau si-a tăiat cu ceva venele ș.a.), ba că a murit în urma unei bătăi sălbatice din partea unui gardian, tocmai în ziua numelui 23 aprilie 1953 (după unii în 1954). Din actul de deces, de la Sighet, rezultă că a decedat în urma unei insuficiențe circulatorii. Deci, cum a decedat Gheorghe I. Brătianu?
 - Gheorghe I. Brătianu a decedat în 1953, nu în 1954. Adevărul în privința bătăii: nu a existat vreun subordonat care ar fi îndrăznit să-l bată. Bătaia era interzisă cu desăvîrșire. În caz contrar eu aș fi aflat imediat. În ziua respectivă, de 23 aprilie, nu l-a putut vedea nimeni, deoarece era izolat. Cu cearceaful ori cu unele obiecte din cele amintite nu s-a sinucis. Eu eram în unitate 99 la sută din timp și aș fi aflat. Dar de bolnav a fost bolnav, slăbind mereu. Îmi amintesc că ambii medici au semnat diagnosticul de insuficiență circulatorie, iar eu l-am contrasemnat. La diagnostic au mai adăgat încă ceva, de care eu nu-mi mai aduc aminte. După mine nimic nu-i adevărat din cele presupuse. Deci Gheorghe I. Brătianu nu s-a sinucis.

Un singur caz de sinucidere am avut în penitenciar. Era un om înalt, dar nu era Gheorghe Brătianu. Un altul, pe nume Radu Roșculeț, din Constanța. După două tentative, a reușit totuși să se sinucidă, cu cearceaful.

- După unele informații, dr. Lungu Iosif, medicul penitenciarului, avea diplomă falsă. Ar fi fest, deci, un impostor, un nepriceput în ale medicinei, un om pus să distrugă nu să îngrijească acești oameni bătrini și bolnavi. Ce ne puteți spune?
 - Dr. Lungu era evreu, dar avea diplomă în regulă. Știu că odată a fost anchetat pentru acest lucru, dar s-a reîntors la penitenciar. În probleme medicale el colabora cu dr. Roxin (nu-i cunosc celălalt nume), directorul de atunci al Spitalului din Sighetu Marmației, fost și ministru al sănătății, dacă nu mă înșel.

— În interviul acordat d-lui Cacoveanu nu apare numele generalului colonel din Ministerul de Interne care v-a adus și predat lotul

de 82 deținuți în 1950. În schimb îl pomeniți în "Amintiri...". El se numea Ady Ladislau. Ce ne puteți spune despre acesta?

În interviul pomenit nu apare, într-adevăr, numele gen. colonel Ady Ladislau, director adj. în M.A.I., deoarece, pentru moment, îi uitasem numele. Era maghiar. Un om rău. Și ulterior a mai venit în control la unitate. Mai tîrziu m-a anchetat și pe mine, printr-o comisie condusă de maiorul Kiss. Cine se seamănă se adună. Pînă la urmă tot prin acest general am ajuns și în fața Tribunalului Militar din Cluj. În 1955 am fost eliberat din funcția de director, fiind înlocuit cu un altul, rău de tot, adus de prin alte părți.

- Am citit undeva că în Sighetu Marmației mai funcționa și

un al doilea penitenciar.

— Al doilea penitenciar era destinat deținuților de drept comun (criminali, hoți, mari recidiviști), fiind aduși aici din toată țara. Directorul acestuia era evreul Zimerman.

- Din "Amintiri..." reiese că "oaspeții", cum le ziceați dv, adică cei 82, au fost aduși și închiși în penitenciar în ziua de 23 august 1950, iar în interviu, în ziua de 1 mai 1950. Totuși care este adevărul?
 - Nici unul, nici altul. Deținuții de mai sus au fost aduși aici în ziua de 2 mai 1950.
- În "Amintiri..." se află menționat că mai întîi a coborît din dubă, în 1950, Gheorghe I. Brătianu (am lămurit că nu era Gheorghe), apoi al doilea Brătianu, după acesta, al treilea Brătianu, apoi Tătărăscu, Gigurtu, Maniu, Mihalache ș.a., în total 82 "oaspeți", din care cinci episcopi. O inexactitate s-a lămurit. Mai sînt de lămurit cel puțin două: prima, cine era cel de al treilea Brătianu?. Poate Constantin (Bebe) Brătianu, întrucît Vintilă I. C. Brătianu murise în 1930; a doua, după cît cunoaștem noi, Iuliu Maniu a fost internat la Sighet mai tîrziu, nu în 1950, cum reiese din ce ați afirmat dv.
 - În privința Brătienilor eu știu și acum de trei. Celui de-al treilea nu-i rețin prenumele. O fi așa cum spuneți dv. În privința lui Maniu, acum corectez; a sosit la penitenciar abia după un an, adică în 1951, adus legat la ochi, într-o mașină mică a securității. Era un om înalt, dar mult slăbit.
- Afirmați că în timpul directoratului dv. au decedat 45—50 de deținuți, printre care Maniu, Gigurtu, încă un Brătianu, apoi episcopii greco-catolici Frențiu de Oradea, Suciu de Blaj ș.a., cărora nu le mai țineți minte numele. Aceștia și ceilalți au fost îngropați în cimitirul spitalului, într-un loc așa-zis "Dincolo de Barieră", unde au fost transportați cu căruța noaptea. Vă rog să-mi spuneți dacă

in cimitir au fost măcar grupați, după importanță, ori au fost așezați la întîmplare? Cine mai stie în Sighet de mormintele lor?

— î: cimitir au fost numai aproximativ grupați, groparii necunoscînd numele celor decedați. De gropile lor mai știu, în Sighetu Marmației: Pop Gavrilă, fost milițian, cu domiciliul actual în spatele Casei vechi de Cultură din muncipiu. Acesta a condus operația de săpare a gropilor, avînd la dispoziție deținuți de drept comun de la celălalt penitenciar. El a făcut, ulterior, și cinci ani de pușcărie pentru că a avut legături cu unii dintre deținuți; Szatmári Alexandru, care aproximativ de prin 1953 a fost ofițer politic la penitenciar. Mai știe de aceste gropi (dacă mai tră ește) fostul căpitan Mureșan de la securitatea din Baia Mare (ulterior șef de cadre la Consiliul Popular Municipal Baia Mare).

— În materiale relatați că în 1955 ați fest dus la Divizia Penitenciarelor București, unde ați executat un arest de 15 zile. Expli-

cați-ne de ce?

— Am fost acuzat de abuz pentru facilități și convorbiri cu deținuții. Cineva m-a turnat și pe mine. Unele discuții am avut și cu șeful meu politic, d-l Szatmári.

— Ați participat la eliberarea deținuților în 1955?

— Nи

- În caz de revoltă sau atac din partea civililor ce aveați de făcut?
 - Erau stabilite mai multe variante de apărare care au fost prelucrate cu personalul de pază.
 - Aveați în vedere și o evacuare a deținuților în U.R.S.S.?

 _____ Nu.

- Ce altceva doriți să ne spuneți?

— Atunci era un iureș revoluționar. Credeam că partidul comunist (atunci denuruit Partidul Muncitoresc Român) va face bine pentru toți. Eu nefiind destul de cultivat, am fost atașat regimului, partidului. Pînă la un timp a fost bine. După ce a început minciuna, am privit cu ură tot ce s-a făcut. La mintea mea de acum nu m-aș fi angajat la o astfel de muncă de răspundere. Regret, dar e prea tîrziu!

Dr. Valeriu ACHIM

Sighetu Marmației la 26 iunie 1991

P.S. La despărțire, d-l V. Cioplan mai precizează că în închisoarea din Sighet a fost deținut și Titel Petrescu, președintele P.S.D.R., dar nu a decedat acolo.

unu olin bratieni, moi episcopi co: Frentu ole onola Flocie de Blog si alt. 10te ocedia ce a oleccolet una our decedat sutre ette si Juliu Muiu Giquetu ince cit aux junction of concentral of oculie penitencion wiso ophot so for acte de docon ion neutron one port va secretu cei oleeolote em olusi cu corute nogten olelo spilal Roxiu, cu oliagnoticu core a courat woode trimites me la olivection generale a penitencionellos olisa. Bucurente str. Luturanos. Cu toote es au intervenit Actic intre au 1954 - 1957 ou voyor to verled si scrise n-au optimit, son un Encheit de medicu penitencionalmi si cu medica. ocat proces ver bal era unicul act core object il la cimilion spitchelin no zis olivado de laviero. si semmet ob a ci da medici si de subsemmelu,

13. Fotografie reprezentind pe Alexandru Lapedatu, Ion I. C. Brâtianu, Ion Ianculet, artizanii Marii Uniri din 1918.

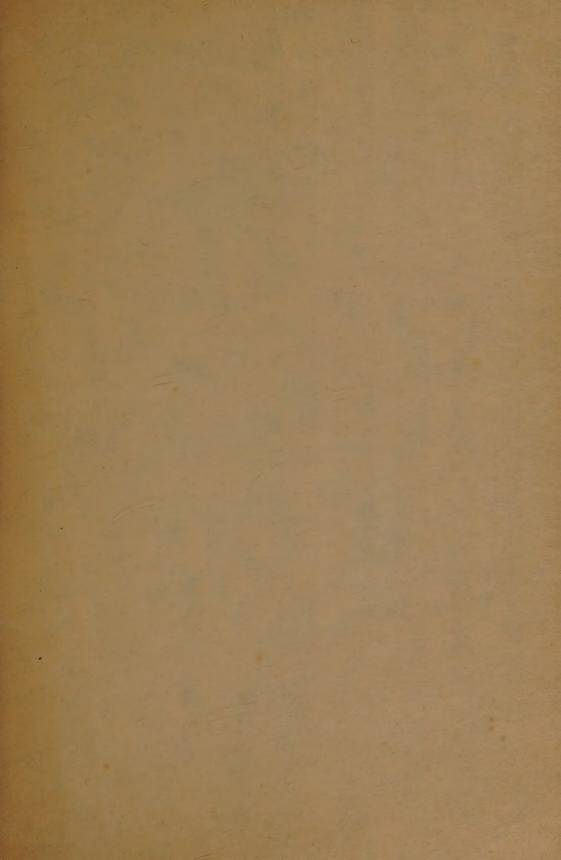

14. Fotografie reprezentînd pe V. Sassu, Gh. Tătărăscu, N. Lupu, dr. C. Angelescu și episcopul Gheronte al Tomisului, la Constanța, în 1933.

CUPRINS

4	Pios omagin inteligenței române	. 1		3.00			1011		1		5
	Dr. Valeriu ACHIM										
_	închisoarea miniștrilor		1		1.5			3.	1		. 7
	Dr. Nuțu ROȘCA										
_	Inchisoarea de la Sighet	1							1.6	1	16
	Alexandru RAŢĪŪ										
-	Penitenciarul special de la Sighet. Mărturii			1	1000	- 1				1.3	20
	Viorel CACOVEANU										
-	Iuliu Maniu (1873—1953)								1.	3.89	33
	Dr. Ion IACOŞ										
-	Gheorghe I. Brătianu (1898—1953)		1	1				4.	100	1000	46
	V. Dan ACHIM										
	Gheorghe I. Brătianu: Enigma morții sale .	:		70		1.		137		7.18 3	49
	Maria G. BRATIANU										
	Episcopi și preoți martiri			1	100	3.0	-	194	- 19		59
	Alexandru RAŢIU										
-	Destăinuiri		10		1900	1		,	-	,	68
	Dr. Valeriu ACHIM										

Lei 45,— ISBN 973-9083-13-7